

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ OSMANLI DONANMASINDA YABANCI UZMANLARIN FAALİYETLERİ

Kamil AKAR*

Özet

Osmanlı Devleti her ne kadar karada kurulmuş bir beylik olsa da 1347 yılından itibaren ciddi bir donanma sahibi olmuştur. Bu tarihten sonra devlet denizcilik faaliyetlerinde etkin olmuş ve dünyadaki donanma teknolojisi gelişmelerini yakinen takip etmiştir. Bu süreç her zaman donanma konusunda öncü kuvvet olmasını sağlamadığı gibi, genelde Avrupa’da yaşanan teknolojik değişimleri takip etmekten ibaret kalmıştır.

Osmanlı Devleti, XVIII ve XIX. yüzyıl boyunca donanmada yaşanan teknolojik gelişmeleri diğer dünya devletleri gibi ilgi ile takip etmiş ve bu yarışta yer almaya çalışmıştır. Osmanlı Devleti donanmasının Avrupa devletlerinin donanmalarına göre ıslah edilmesi fikri, XVIII. yüzyılda vücut bulmuş ve XIX. yüzyılda da devam etmiştir. XVIII. yüzyılın başlarında Avrupa’nın teknik üstünlüğü kabul edilmiş ve III. Selim ile birlikte seri ıslahat hareketleri başlamıştır.

Osmanlı Devleti donanması söz konusu olduğunda, II. Abdülhamid devri ve özellikle onun saltanatının ikinci yarısı devlet için çok kritik bir dönüm noktasıdır. Sultan II. Abdülhamid, selefi Sultan Abdülaziz’den nicelik olarak çok büyük bir donanma teslim almış olmasına rağmen bu envanterin nitelik açısından bir ehemmiyeti yoktu. Bu bağlamda Sultan II. Abdülhamid öncelik olarak donanmadaki gemi sayısının verimli hale getirilmesi ve etkin bir biçimde kullanılmasına önem gösterdi. Bu uygulamayı, genellikle Avrupa devletlerinin donanmalarında görev almış teknik bilgi birikimi yüksek uzmanlarla hayata geçirmeye çalışmıştır.

Bu çalışmada Sultan II. Abdülhamid tahta çıktığında var olan donanmanın durumu, bu envanterin kullanım şekli ve yabancı uzmanların donanma ve modernleşme üzerine etkilerini inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: *Donanma, Abdülhamid II, Hobart, Woods.*

* Doktora Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı kamilakar@posta.mu.edu.tr

Abstract

Although the Ottoman Empire was a principality established on land, it had a serious navy since 1347. After this date, the Ottoman Empire became active in maritime activities and closely followed the developments in navy technology in the world. This process has not always ensured that it is the leading force in the navy, and it has generally consisted of following the technological changes in Europe.

The idea of reforming the navy of the Ottoman Empire according to the navies of the European countries was embodied in the 18th century and continued in the 19th century. At the beginning of the 18th century, Europe's technical superiority was accepted and serial reform movements started with Selim III.

When it comes to the Ottoman Empire's navy, the reign of Abdulhamid II and especially the second half of his reign is a critical turning point for the empire.

Although Sultan Abdulhamid II received a very large navy from his predecessor, Sultan Abdulaziz, this inventory was not important in terms of quality. In this context, Sultan Abdülhamid II prioritized the efficiency and effective use of the number of ships in the navy. He tried to implement this practice with experts with high technical knowledge, who were generally employed in the navies of European countries.

In this study, we will examine the state of the navy, the use of this inventory, and the effects of foreign experts on the navy and modernization when Sultan Abdulhamid II ascended the throne.

Keywords: *Navy, Abdulhamid II, Hobart, Woods.*

Giriş

Sultan II. Abdülhamid tahta çıktığı esnada Osmanlı Devleti o zamana dek hiç olmadığı kadar zor bir durumdaydı. Ekonomik olarak çökmüş, isyanlar sebebiyle parçalanmanın eşiğine gelmiş ve hemen hemen siyasî olarak tüm dostlarını kaybetmişti.

Sultan tahta oturur oturmaz Balkan topraklarında baş gösteren isyanlarla mücadele etmek zorunda kalmıştı. Özellikle Fransız İhtilali sonrasında başlayan Balkanlardaki hareketlilik 1829'da Yunanistan'ın bağımsızlığı ile doruk noktaya ulaşmıştı.

Osmanlı Devleti'nin Balkan isyancılarından Sırbistan ile giriştiği savaştan galip ayrılması Rusya'yı savaş öncesinde tasarladığı plandan farklı

bir yola itmişti. Rusya şimdi bütün doğu sorununu bir konferansta görüşmek ve en azından Bosna-Hersek ve Bulgaristan'daki muhtar yönetimi garanti altına almak istiyordu. Bu teklifi İngiltere'ye iletmiş ve İngiltere de büyük devletler ve Osmanlı Devleti'ni İstanbul'da bir konferans düzenlemeye davet etmişti. Osmanlı cephesinde ise azınlık meselesine yabancı devletlerin müdahalesinden bıkkınlık mevcuttu. Konferans öncesinde buna istinaden meşrutiyet ilanına karar verilmiş ve hummalı bir hazırlık başlamıştı. 28 kişilik komisyon 140 maddelik bir tasarı hazırladı ve sadrazam onayından sonra 119 madde olarak padişaha sunuldu. Sultan II. Abdülhamid de kendi haklarına dair düzenlemeleri yaptıktan sonra meşrutî yönetimi onayladı. Bu Osmanlı Devleti için çok büyük bir atılımdı. 23 Aralık 1876 günü geldiğinde ise Paris Antlaşması'nı imzalayan tüm büyük devletler İstanbul'da konferans için hazır bulunuyordu. Osmanlı ise meşrutiyetin ilanını, konferans görüşmelerini etkilemek ve görüşmelerde kazanç elde etmek için bugüne planlamıştı. Konferansın açılış konuşmasının yapıldığı esnada top sesleri tüm payitahtı inletmeye başlamıştı. Safvet Paşa açılış konuşması esnasında duyulan top seslerini delegelelere açıklamıştı. Bundan sonra Osmanlı Devleti de meşrutî yönetime sahip bir devlet olduğunu gururla dile getirmişti.¹ Midhat Paşa'nın yoğun uğraşları sonucunda ilan edilen meşrutî yönetim, devletin içerisine düştüğü müşkül durumdan kurtulmanın yegane yolu olarak görülüyordu.² Konferans günü acele ile ilan edilen Kanun-ı Esasî, modern bir anayasanın gereksinimlerini karşılamıyordu.³

Her ne kadar Osmanlı Devleti başarılı olabilecek stratejik bir hamle yapmış olsa da İstanbul Konferansı'ı esnasında Kanun-ı Esasî'nin ilanı beklendiği gibi bir karşılık bulamamıştır. Bunun en önemli sebebi de uzun süredir Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü savunan İngiltere'nin artık

¹ Midhat Sertoğlu, *Mufasssal Osmanlı Tarihi Cilt VI*, Ankara 2011, s. 3289-3290.

² Yavuz Özgüldür-Serdar Özgüldür, "1876 Anayasasının Hazırlanmasında Mithat Paşa'nın Rolü ve Fonksiyonu", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 5, (1994), s. 325.

³ Ahmet Oğuz, *Birinci Meşrutiyet Kanun-ı Esasi ve Meclis-i Mebusan*, Ankara 2010, s. 72.

bu stratejiden vazgeçmiş olmasıdır.⁴ Konferans'ta Osmanlı Devleti'ne sunulan teklifler bir devletin iç işlerine doğrudan müdahale eden, kabul edilemez tekliflerdi. Bu ağır şartlara rağmen Salisbury açık olarak tekliflerin reddi durumunda Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş açacağını ve İngiltere'nin yardım etmeyeceğini belirtiyordu. Ağır şartlar 15 Ocak günü Osmanlı yönetimine iletildi ve reddi durumunda tüm temsilcilerin İstanbul'u terk edeceği bildirildi. Bu teknik olarak büyük bir diplomatik kriz anlamına geliyordu. Yaşanan gelişmeler ise bunu doğruladı. Öncelikle Abdülhamid bir vükela meclisi topladı ve görüşleri istedi. Daha sonra ise 180 kişilik büyük bir umumî meclis toplandı ve büyük bir çoğunlukla kendilerine teklif edilen bu ağır şartların reddine karar verildi. Bu karar, gerekçeleri ile konferansa katılan temsilcilere iletildi. Avrupalı temsilciler ise gerekçeleri önemsemeden İstanbul'u terk etti.⁵ Buna karşın Rusya hemen olmasa da Avrupa'dan istediği cevabı alamayınca 1877 yılında Osmanlı'ya savaş ilan etti. Tarihte 93 Harbi olarak andığımız ve Osmanlı'nın kesin mağlubiyeti ile biten savaş sonucunda Rusya hiçbir zaman elde edemediği büyük hakları Ayastefanos Antlaşması ile kazandı.⁶

Ayastefanos Antlaşması Rusya hariç hiç kimseyi memnun etmemişti. Büyük Avrupa devletlerinin ve Balkan uluslarının şikayet ettiği Ayastefanos Antlaşması sonrası uluslararası bir kongre toplama fikri ortaya çıktı. Osmanlı bu kongre ile ağır şartlardan kurtulacağını umuyordu. Böylece uluslararası kongrenin 13 Haziran 1878 tarihinde toplanmasına karar verilmişti. Tam bu esnada İngiltere de Kıbrıs'ı Osmanlı Devleti'nden

⁴ Konferansta İngiltere adına bulunan *Salisbury* ve *Elliot* özelinde İngiltere'nin Osmanlı Politikaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Mithat Aydın, "Osmanlı-İngiliz İlişkilerinde İstanbul Konferansı (1876)'nın Yeri", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 17, (2005), s. 105-106. ; Ferhat Durmaz, "93 Harbi'nde Büyük Güçlerin Politikaları ve Osmanlı Devletine Etkileri", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. V, S. 2, (2015), s. 109.

⁵ Sertoğlu, *a.g.e.*, s. 3294.

⁶ 93 Harbi olarak bilinen bu savaş hakkında bu çalışmanın Hobart Paşa kısmında detaylı bir anlatım yapılacağı için bu fasılda özet olarak geçilmiştir. 93 Harbi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Mahir Aydın, "Doksanüç Harbi 1877-1878 Osmanlı - Rus Savaşı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 9, (1994), s. 498-499. ; Ali İhsan Gencer, "Ayastefanos Antlaşması", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 4, (1991), s. 225.

savaşmadan almaya çalışıyordu. Osmanlı yetkilileri Berlin Kongresi'nde İngiltere desteğini almak için Kıbrıs'ı İngiltere'ye devretmeyi kabul etti.⁷

Kongrede Osmanlı'ya karşı en keskin tavrı Rusya'nın sergilemesi beklenirken Almanya Başbakanı Bismarck, tamamen Osmanlı düşmanı bir tavrı sergilemiş, kongrenin ele aldığı asıl meselelerin Osmanlı Devleti'nin meselesi olmadığını ve bir Avrupa meselesi olduğunu dile getirerek Osmanlı temsilcilerini dışarıda bırakmaya çalışmıştı. Konferans boyunca da Osmanlı temsilcileri katılımcıdan ziyade seyirci olarak süreci geçirmişti.⁸ 13 Temmuz'da konferans sona erdiğinde alınan kararlar Avrupalı devletlerin lehine esnetilmiş veya detaylandırılmış bir Ayastefanos Antlaşması'ndan başka bir şey değildi.⁹

Berlin Kongresi hiçbir sorunu çözmediği gibi, sonucunda varılan tek taraflı anlaşma sebebiyle pek çok yeni sorunu da beraberinde getirmiştir. Osmanlı Devleti için bu kongrede alınan kararlardan ziyade, kongre sonrasında ortaya çıkan sorunlar daha can sıkıcı bir hale geldi. Berlin Kongresi pek çok Avrupalı devletin siyasetinin değişiminin dönüm noktasıdır. Onlara göre, Osmanlı Devleti artık siyasî olarak sona ermiş ve pay edilmesi gerekmektedir. Her devlet de bu paydan en büyüğünü almanın derdine düşmüştür.

Berlin Kongresi'nde paylaşılan Osmanlı toprakları ilerleyen yıllarda tek tek fiili olarak işgal edilmeye başlandı. Önce Fransa Tunus'u, daha sonra da İngiltere Mısır'ı ele geçirdi. Özellikle İngiltere'nin Mısır saldırısında Osmanlı Donanmasının aciz durumu ortaya çıktı. 1878-1879 Osmanlı-Rus savaşının yarattığı olumsuz etki ile Mısır buhranı ortaya çıktı. Osmanlı Devleti Mısır'ın durumunu kontrol etmek için bir heyet göndermeye karar vermişti. Bu karar ise büyük bir diplomatik soruna yol açtı. İngiltere ve Fransa kendilerinden bağımsız alınan bu karara tepki olarak donanmalarını Mısır'a yollamaya karar verdi. Bunun üzerine Ekim

⁷ Ali İhsan Gencer, "Berlin Antlaşması", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 5, (1992), s. 516.

⁸ Vahid Çabuk, *Kuruluşundan Cumhuriyete Büyük Osmanlı Tarihi Cilt 9*, İstanbul 1999, s.279-281.

⁹ Kongrede alınan kararların ayrıntılı analizi için bkz: Eylem Tekemen, *Berlin Kongresi ve Osmanlı Devleti (1878)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 68-82.

1881’de Osmanlı Devleti heyeti geri çağırıldı ve adeta Mısır’da söz hakkı olmadığını kabul etti.¹⁰ Bir nevi iç karışıklık olan Maltız Olayı’ndan sonra ise Avrupa’da Mısır’a karşı doğrudan bir müdahale sesli bir şekilde konuşulmaya başlandı. İngiltere bunu fırsat bilerek 11 Temmuz 1882’de donanması ile İskenderiye’den Mısır’a saldırdı ve 14 Eylül 1882’de tüm ülkeyi ele geçirdi. Bunun güvenlik için geçici bir durum olduğunu söylemesi ise Osmanlı Devleti için yeterli olmuştu.¹¹ Bu olaydan sonra Sultan II. Abdülhamid tüm gücünü donanmanın ıslahına harcadığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı Donanmasının Durumu

Sultan II. Abdülhamid tahta geçtiğinde hem kara ordusunun hem de donanmanın büyük bir ıslahata ihtiyacı vardı. Bu iki gücün ıslahında gereksinimler birbirinden farklıydı. Donanmada Sultan Abdülaziz’den kalan miras çok büyük olmasına rağmen sadece nicelik olarak bir önem teşkil ediyordu. Sultan Abdülaziz kendi inisiyatifi ile devleti büyük borçlara sokarak Fransız ve İngiliz firmalarından çok sayıda zırhlı muhrip gemiler satın almıştı. İleride daha net görüleceği üzere, bu satın alımlar Sultan Abdülhamid için ve dolayısıyla Osmanlı Devleti için bir kazanım değil, aksine bir sorun teşkil edecekti.

Sultan II. Abdülhamid tahta çıktığında Osmanlı donanması nicel anlamda İngiltere ve Fransa’dan sonra dünyanın en büyük armadasını teşkil etmekteydi. Osmanlı donanmasındaki gemilerin miktar ve türleri şu şekildeydi;

“24 Vapur, 6 zırhlı firkateyn, 9 zırhlı korvet, 7 zırhlı duba, 4 ahşap kalyon, 55 nakliye gemisi ve 10 tarak duba”¹²

¹⁰ Ali Bilgenoğlu, *İngiliz Sömürgeciliğinin Mısır ve Sudan Örneğinde Karşılaştırmalı Bir Çözümlemesi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, 2013, s. 112-117. ; Ahmet Hikmet Kıvrak, *II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı-Mısır İlişkileri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016, s.136-152.

¹¹ Bilgenoğlu, *a.g.e.*, s.123-141.

¹² Nedim İpek, “II. Abdülhamid Döneminde Ordunun ve Donanmanın Modernizasyonu”, *XIV. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler*, C. II, S. 2, (2002), s. 173.

II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Donanmasında Yabancı Uzmanların Faaliyetleri

Bu envanterin büyük çoğunluğu yukarıda belirtildiği gibi Sultan Abdülaziz döneminde İngiltere ve Fransa tersanelerinde yaptırılarak satın alım yoluyla oluşturulmuştur.

Nicelik bakımından büyük donanmaya rağmen, Sultan Abdülhamid'in daha çok kara ordusuna önem vermesi ve donanmayı hemen hemen hiç kullanmaması dönem hakkında en çok tartışılan konulardan biridir. Tarihçiler, II. Abdülhamid döneminin genelinde olduğu gibi bu konuda da çok zıt kutuplardadır. Bazı kesimler Sultan'ın donanmayı Haliç'te çürüt-tüğü görüşünü kaleme alırken, bazıları da kendisinden önceki Sultan Abdülaziz'i suçlayıp II. Abdülhamid'i aklama çalışmasına girişmiştir. Biz bu çalışmada mümkün olduğunca iki görüşün tesirinden uzak kalmaya gayret ederek dönemin Osmanlı denizciliğini objektif olarak değerlendirmeye çalışacağız.

Sultan II. Abdülhamid döneminin başlangıç aşamalarında donanmanın daha az kullanılmasında çok farklı neden aynı anda etkili olmuştur.

Bunların en çok tartışılanı Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilişinde donanmanın tesirinin büyük olmasıdır. Amcası Sultan Abdülaziz'in başına gelenlerin kendisinin de başına gelebileceğinden endişelenen Sultan II. Abdülhamid, donanmaya yatırım yapmak yerine onu bir tehlike unsuru olarak görmüştür. Bu aslında sultanın genel bir sorunudur ve hemen hemen her konuda çok şüphelidir. Bu şüpheliği de donanma üzerinde kendisini çok güçlü bir şekilde göstermiştir.¹³ Bu görüşe ek olarak belirtmek gerekiyor ki, padişahın şüpheli tutumunun donanma üzerinde etkisi olmadığını iddia edenler de mevcuttur. Bu sava göre, Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesinde donanmanın payı olsa da asıl itici güç kara ordusudur. Eğer Sultan bu korkuya sahip olsaydı donanmaya uyguladığı yaptırımları kara ordusuna da uygulamasını beklememiz gerekirdi.¹⁴ Aksine Sultan II. Abdülhamid kara ordusuna büyük yatırım yapmış, donanmayı ise ana unsur olarak kullanmamıştır.

¹³ Karal, *a.g.e.*, s. 369.

¹⁴ Mehmet Beşirli, "Sultan Abdülaziz'den Birinci Dünya Savaşına Osmanlı Donanması", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. XI, S. 25, (2004), s. 257.

II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Donanmasında Yabancı Uzmanların Faaliyetleri

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından sonra yaşanan gelişmeler ile birlikte, devletin ıslah edilmiş, güçlü ve modern bir orduya ihtiyacı olduğu fikri ortaya çıkmıştır. Bu aşamada devletin iflas eden maddî durumu sebebiyle Sultan II. Abdülhamid bir karar vermek zorundadır. Sultan ya kara ordusuna yatırım yapacaktır ya da donanmaya. Bu ikilemde kalan Sultan, klasik bir anlayıştan geldiğinden olacak seçimini kara ordusundan yana yapmıştır. Bu kararı alırken donanma üzerinden şahsına gelecek tehlikeden çekinip çekinmediği bilinmemektedir.¹⁵ Bu bilinmezlerin yanında kesin olarak bilinen bir şey vardır ki, o da özellikle 1877-78 Osmanlı-Rus savaşından sonra Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu zorlu ekonomik durum. II. Abdülhamid döneminde, donanma hem bütçesindeki düşüş hem de kredilere getirilen kısıtlamalar nedeniyle ciddi malî sıkıntılar yaşadı. Buna en güzel örneği Kaori Komatsu makalesinde vermiştir. 7 Ekim 1885 tarihinde Maliye Nezaretinden Bab-ı Ali'ye yollanan rapora göre; donanmaya yıllık ayrılan 64.617.326 kuruş tahsisattan sadece 733.672 kuruş kalmıştı. Bu durum ilerleyen yıllarda daha vahim bir hal alarak donanmaya ayrılan bütçenin tamamen erimesine sebep olmuştur.¹⁶ II. Abdülhamid dönemi bütçeleri ve harcamalara bakılıp kara ordusu ile bir kıyaslama yapıldığında donanmanın ne kadar geri planda kaldığı gözükmektedir.¹⁷

1882 yılında Mısır'ın İngiltere tarafından işgali, Osmanlı Devleti açısından bir dönüm noktası idi. 1877-78 Osmanlı-Rus savaşından sonra başlayan Osmanlı aleyhtarı süreç 1882'de zirveye ulaşmıştır. Artık Osmanlı Devleti kadim müttefikleri İngiltere dahil kimseye güvenemezdi. Tam da bu sebepten kendi ordusunu oluşturmalı ve güçlü bir hale getirmeliydi. Güçlü ordu için gerekli olan en önemli unsurlardan birisi de tabii ki donanmadır. Bunun bilincinde olan Sultan da bahriye teşkilatına kara ordusu kadar olamasa da önem vermişti. Bu karar her ne kadar önemli olsa da aynı zamanda ülkenin içerisinde bulunduğu ekonomik çıkmaz, bahriye teşkilatının ıslahı için alınan kararların uygulanmasını zorlaştırmıştı.

¹⁵ Merwin Albert Griffiths, *The Reorganization of the Ottoman Army under Abdülhamid II 1880 – 1897*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) California University, 1966, s.65-67.

¹⁶ Kaori Komatsu, "Financial Problems of The Navy During the Reign of Abdülhamid II", *Oriente Moderno* 20, 81/1, Roma (2001), s. 212.

¹⁷ Beşirli, *a.g.e.*, s. 257.

Osmanlı Devleti'nde Rus savaşı ile Yunan savaşı arasındaki dönemde Tersane-i Amire'de gemi aksamının yapımına ve yabancı ülkelerden satın alımlara devam edilmiştir. 1882 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne ikişer adet torpido ve istimbot siparişi verilmiş, bunun yanında aynı dönemde Tersane-i Amire'de de Avrupa modelinde gemi yapımı çalışmalarına başlanmıştır. Bu isteğin yerine gelmesinde Amerikan uzmanlar etkin bir rol oynayıp özel bir gemi modeli ortaya koymayı başarmıştı.¹⁸ 1885-1896 yılları arasında bu modellemenin sonucu olarak Amerikan uzmanların da katkısıyla İstanbul'da yedi adet istimbot¹⁹, bir fırkateyn²⁰ ve iki gambot²¹ tamamlanıp kullanıma sunuldu. Tersane-i Amire ve İzmit Tersanelerinde zırhlı cinsinden; Abdülkadir, Hüdavendigâr, Feyz-i Bahri, ve Şadiye inşa edilirken, Şahin-i Derya torpidosu, Lütf-i Hümayun kruvazörü, Heybetnüma korveti, Medine kruvazörünün de yapım çalışmalarına devam edildi. Yoğun gibi görülen bu çalışma temposuna rağmen 1902 yılına gelindiğinde gemilerden sadece bir tanesinin yapımı tamamlanabilmişti.²² Tersanelerde inşasına başlanan gemilerin bir türlü vaktinde tamamlanmamasındaki en büyük sebeplerden birisi de yukarıda da bahsettiğimiz maddi sorunlardır.²³ Devam eden süreçte Osmanlı Devleti gemi yapımı yanında satın alımları da sürdürmüştür. 1899 yılında Amerika'dan bir zırhlı kruvazör alımına karar verilmiş ve yapımına hemen başlanmıştır. Sultan bu kruvazör inşası hakkında sık sık rapor istemiş ve ilerleyişi takip etmiştir. Mecidiye ismi verilen kruvazör²⁴ 1904'de Osmanlı donanmasına katılmıştır. Bu dönemde İngiliz firmaları yine öncü tedarikçi konumdaydı. Amerika'dan yapılan alımın yanı sıra İngiltere ile yapılan anlaşmalar sayı

¹⁸ Beşirli, *a.g.e.*, s 253.

¹⁹ Buharla çalışan yeni sistem bir deniz teknesi. Küçük vapur olarak da adlandırılır.

²⁰ Büyük gemilere yardımcı kuvvet niteliğinde olan, daha küçük ama yüksek tonajlı buharla çalışan bir gemi türüdür. Modern destroyer gemilerin ilk örneğidir.

²¹ XVIII. yüzyılda niteliği tam belirlenmemiş, orta büyüklükte ve birden fazla silah bulunan buharlı gemi tipidir. XIX. yüzyılda devriye görevlerinde kullanılmıştır.

²² İpek, *a.g.e.*, s. 174.

²³ Komatsu, *a.g.e.*, s. 215

²⁴ En büyük tipteki buharlı savaş gemileridir. Muhrip gemilerin ilk örneklerindedir. Genelde büyük toplarla donatılmıştır.

II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Donanmasında Yabancı Uzmanların Faaliyetleri

olarak daha fazlaydı. 1900'lü yılların hemen başında, Armstrong firmasından Hamidiye isimli bir kruvazör ile Ertuğrul isimli vapur sipariş edilmiştir. Bunlardan ikisi de 1904 yılında Osmanlı donanmasına katılmıştır. Aynı dönemde alımları çeşitlendirmek adına Alman Krupp ve Fransız Schneider firmalarından gemi aksamı siparişleri verilmiş ve İtalyan Ansaldo tersanesinden gemi inşası ve modernizasyon konusunda hizmetler satın alınmıştır.²⁵

1904 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti'nin buharlı gemi envanteri aşağıdaki gibidir:²⁶

Geminin İsmi	Alman Firma/Tersane	Sipariş Edilen Ülke
Hamidiye	Tersane-i Amire	Osmanlı
Mesudiye	Thames Iron Works	İngiltere
Osmaniye	R. Napier & Son	İngiltere
Aziziye	R. Napier & Son	İngiltere
Orhaniye	R. Napier & Son	İngiltere
Mahmudiye	Thames Iron Works	İngiltere
Asar-ı Tevfik	SA Des Forges	Fransa
Abdulkadir	Tersane-i Amire	Osmanlı
Feth-i Bülend	Thames Iron Works	İngiltere
Mukaddime-i Hayr	Tersane-i Amire	Osmanlı
Muin-i Zafer	Thames Iron Works	İngiltere
Avn-i İlâh	Thames Iron Works	İngiltere
Asar-ı Şevket	Thames Iron Works	İngiltere
Necm-i Şevket	SA Des Forges	Fransa
İclaliye	SA Stabilimento	Fransa
Hıfzurrahman	SA Des Chantiers	Fransa
Hizber	Tersane-i Amire	Osmanlı
Memduhiye	Bilinmiyor	Bilinmiyor
Feth-ül İslam	SA Des Forges	Fransa
Lütf-ü Hümayun	Tersane-i Amire	Osmanlı
Feyz-i Bahrî	Tersane-i Amire	Osmanlı

²⁵ Beşirli, *a.g.e.*, s. 253-255.

²⁶ Ahmet Gülerüz-Bernd Langensiepen, *1823-1923 Osmanlı Donanması*, İstanbul 2007, s. 75-114 ; Levent Düzcü, "Osmanlı Deniz Kuvvetleri...", s. 134-135.

II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Donanmasında Yabancı Uzmanların Faaliyetleri

Hüdavendigâr	Tersane-i Amire	Osmanlı
Selimiye	Tersane-i Amire	Osmanlı
Peyk-i Şevket	Schiffs und Maschi- nenbau	Almanya
Berk-i Satvet	Schiffs und Maschi- nenbau	Almanya
Mecidiye	William Camp	Amerika
Hamidiye	Armstrong	İngiltere

Görüldüğü üzere Sultan II. Abdülhamid'in saltanatı süresinde Osmanlı donanması tamamen çürümeye terk edilmemiş, aksine selefi Sultan Abdülaziz döneminden nitelik olarak daha verimli iyileştirme çabalarına girilmiştir. Özellikle Sultan II. Abdülhamid, 1897 Osmanlı-Yunan savaşındaki hayal kırıklığının ardından gemi satın alımına ve donanmanın modernizasyonuna daha çok önem vermiştir. Bahsi geçen savaşta Sultan donanmanın eksikliğini en önemli zafiyet addetmiş ve satın alımlara başlamıştır. Hatta sultanın donanmaya verdiği önemi ve modern teknolojiyi çok yakından takip ettiği reddedilemez bir gerçektir. Bunun en güzel örneği ise denizaltı konusunda yaşanmıştır.

Denizaltı çizimlerinin veya fikirlerinin tarihi XV. yüzyıllara kadar götürülebilir. Modern anlamda bir güç olarak denizaltı kullanımı ise diğer tüm teknolojik gelişimler gibi XIX. yüzyıla rastlar. 1864 yılında Amerikan iç savaşında ilk defa denizaltı kullanılmış ve bir düşman korveti batırılarak başarıya da ulaşılmıştır. Bu tarihten sonra özellikle Simon Lake ve John Holland'ın denizaltı tasarımları bu teknolojinin sürükleyicisi olmuştur.²⁷ Büyük denizci ülkeler dahi bu teknolojinin karşısında kararsız kalıp adım atamamışken, Sultan II. Abdülhamid uzun incelemeler sonucunda en yüksek teknolojiyi içerisinde barındıran denizaltılardan almaya karar vermiş ve 1886 yılında İngiliz Nordenfeld isimli şirkete iki adet sipariş vermiştir. Bu satın almanın altında yatan sebep ise aslında Yunanistan'ın bu gemilerden bir tane sipariş etmiş olması olarak gösterilebilir. Siparişler üç ay içerisinde teslim edilip, montaj Tersane-i Amire'de gerçekleştirilmiştir. Böylece Nordenfeld-II ve Nordenfeld-III isimli denizaltılar Abdülhamid

²⁷ Evren Mercan, "Osmanlı Bahriyesi'nde İlk Denizaltılar: Abdülhamid ve Abdülmecid", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C. VIII, S. 15, (2012), s. 165-166.

ve Abdülmecid isimleriyle Osmanlı donanmasına dahil edilmiştir. Osmanlı Devleti denizaltı satın alımlarını, asla yetişemediği Avrupa'daki silahlanma yarışına karşı yeni bir şans olarak görmüş ve herkesten önce bu yeni silaha sahip olmak istemişti. Düşünülenin aksine denizaltılar özellikle su altında çok dengesiz ve hala gelişime ihtiyacı olan araçlardı. Aynı zamanda satın alımlardan önce denizaltılar pek çok başarılı deneme yapmış ve hatta ilk defa deniz üzerindeki bir tekneyi ateşle batırmayı başarmıştır.²⁸ Bu başarılı denemelerin gözlemlenmesi sonucunda satın alınan denizaltılar Osmanlı Devleti tarafından uzun süre aktif bir şekilde kullanılmadı. Bunun sebebi olarak ise kullanım için yetişmiş personelin olmaması, araçların stabilizasyonunun tamamlanmamış olması ve kullanım alanının oluşmamış olmasını gösterebiliriz. Her iki denizaltı da uzun süren bekleyişin ardından 1921 yılında sökülüp hurdaya çıkarılmıştır.²⁹

Görüldüğü üzere II. Abdülhamid döneminde büyük çaplı bir donanma yenileme politikası güdülmese de dönemin teknolojisine uyum için çaba sarf edilmiştir. Buna rağmen donanmadan yetersiz maddî kaynaklar ve eğitimsiz personelden dolayı tam anlamıyla verim alınamamıştır. Bununla birlikte çok hızlı değişen teknolojiye karşı, her değişimde dışarıdan alım yapmak faydanın yanında zarar sağladığı Abdülaziz döneminde gözükmiştir. O süreçte alınan gemilerin düzenli bakımları yapılamamış ve teknolojileri çok çabuk eskimiştir. Bundan dersler çıkartan Sultan II. Abdülhamid, satın alım yerine yeni teknolojileri Tersane-i Amire'de uygulamaya çalışmış ve alımları azamî seviyede tutmaya gayret etmiştir.

Bu zor durumlar altında dahi, Osmanlı donanması Sultan Abdülhamid saltanatının sonuna gelindiğinde hala etkili bir güç olabilecek potansiyele sahiptir. Bu potansiyel İttihat ve Terakki'nin yönetiminde olduğu Meşrutiyet döneminde fark edilmişse de siyasî hırslar sebebiyle II. Abdülhamid döneminde yapılanlar adeta yok sayılmıştır. Tek istisna olarak uzman istihdamı sayılabilir. İttihat ve Terakki Cemiyeti yöneticileri, İngiliz ve Alman uzmanların da etkisiyle birlikte Osmanlı deniz gücünü tekrar verimli kullanılmaya çalışmışlardır. Bu elverişli ortamın yaratılmasında en

²⁸ Mercan, "Osmanlı Bahriyesi'nde İlk...", s. 175-175.

²⁹ Mercan, *II. Abdülhamid Dönemi...*, s. 166.

büyük pay Sultan II. Abdülhamid'indir. Kısacası Sultan II. Abdülhamid döneminde ekilenlerin Meşrutiyet döneminde biçildiği söylenebilir.

II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı Donanmasında Yabancı Uzmanlar

Osmanlı Devleti kurulduğu günden itibaren bilgi ve teknolojiyi edinme ve onu geliştirme konusunda her zaman başarılı olmuştur. Klasik dönem³⁰ olarak adlandırılan süreçte bilginin ve teknolojinin öncüsü olan devlet, özellikle XVIII. yüzyılın başından itibaren Avrupa'nın üstünlüğünü kabul etmiş ve devleti Avrupa'ya göre ıslah etme fikirleri ortaya çıkmaya başlamıştır.³¹ Özellikle Sultan III. Selim³² ve II. Mahmut³³ dönemlerinde Avrupa'dan uzman getirmek, teknoloji transferi için en gerekli hamlelerden birisi olarak görülmüştür.³⁴

Donanma için de durum bundan farklı değildir. 1770 yılında Çeşme'de Osmanlı donanmasının tamamen yok edilmesinden sonra, dönemin teknolojisine uygun bir donanma oluşturma fikri canlanmıştır. Bu tarihten sonra Osmanlı fennî işlerinde Baron de Tott ismini çok sık duymaya başlıyoruz. Baron de Tott ve Cezayirli Gazi Hasan Paşa faaliyetleri ile Haliç'te Tersane Hendesehanesi açılmış ve bu modern Deniz Harp

³⁰ Osmanlı klasik dönemi II. Mehmed ile başlayıp I. Süleyman ile biten döneme verilen isimdir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Halil İnalcık, "Periods of Ottoman History", *Essay in Ottoman History*, İstanbul 1998, s. 15-28.

³¹ Ekmeleddin İhsanoğlu, "Osmanlı Bilimine Toplu Bakış", *Yeni Türkiye Dergisi*, C. VIII, (2000), s. 17.

³² III. Selim'in Avrupai yapısını iyi anlamak, dönemin modernleşme hareketlerini takip etmek açısından çok önemlidir. Sultanın kişiliği ve ıslahata bakış açısı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Kemal Beydilli, "III. Selim Aydınlanmış Hükümdar", *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi*, İstanbul 2010, s. 27-58.

³³ II. Mahmud ve dönemi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Kemal Beydilli, "II. Mahmud", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXVII, (2003), s. 352-357.

³⁴ Mustafa Şahin, Osmanlı Devleti'nde "Yabancı Uzmanlar Aracılığıyla Batılılaşma Çabaları", *Milli Eğitim Dergisi*, S. 143, (1999), s. 87-90.

Okulunun temelini oluşturmuştur. Bu tarihten sonra Fransız, İsveçli ve özellikle İngiliz uzmanlar Osmanlı donanmasında sık sık görev almıştır.³⁵

Sultan II. Abdülhamid dönemine gelindiğinde Osmanlı donanması içerisinde yüksek rütbeli dört yabancı görev alıyordu. Bunlar Hobart, Felix Woods, Starke ve Kalau Vom Hofe'dir. Bunların dışında da pek çok yabancı uyruklu usta ve gemici mevcuttu.³⁶ Biz bu bölümde Osmanlı deniz kuvvetlerinin en önemli kademelerinde görev yapmış dört uzmandan ve Osmanlı denizciliğine ne gibi katkılar sağladığından bahsedeceğiz.

Hobart Paşa Dönemi

Tam ismi Hobart-Hampden Augustus Charles olan, Osmanlı kaynaklarında Hobart Paşa olarak anılan İngiliz Amiral, 1 Nisan 1822 tarihinde³⁷ İngiltere'nin Leicestershire bölgesinde Buckinghamshire kontunun oğlu olarak doğmuştur. 1835 yılında henüz 13 yaşındayken İngiliz Bahriyesi'ne dahil olmuş ve bundan sonraki tüm hayatını bir denizci olarak geçirmiştir. İngiliz donanmasında pek çok kademede görev yaptıktan sonra 1861 yılında Foxhound isimli geminin komutanı olarak görevlendirilmiş ve burada geçirdiği iki yıldan sonra deniz albayı (captain) olup ardından da emekli olmuştur. Buna rağmen kişiliği itibariyle emekli hayatı geçirmeye uygun olmayan Hobart yeni bir maceraya atılmak için Amerika'ya gitmiş ve Amerikan İç Savaşı'nda Güneyliler ile hareket ederek büyük başarılar kazanmıştır.³⁸

Amerika macerasından sonra yeni maceralara atılmak isteyen Hobart, 1867 yılında rotasını Akdeniz'e çevirmiştir. Bu tarihte Osmanlı Devleti ise Girit'te ortaya çıkan Rum isyanı ile mücadele etmekteydi. Adanın Rum halkı bölgeyi Yunanistan'ın ilhak etmesi için bir mücadeleye girişmişti. Hobart ile aynı dönemde yaşayan ve Osmanlı Devleti içerisinde uz-

³⁵ Yaşar Bedirhan-Figen Atabey, "Osmanlı Bahriyesi'nde Yabancı Danışmanlar (1808-1918)", *Turkish Studies*, C. VIII, S. 6, (Spring 2013), s. 129.

³⁶ Levent Düzcü, "Osmanlı Deniz Kuvvetleri...", s. 101.

³⁷ Hobart Pasha, *Blockade-running, slaver-hunting, and war and sport in Turkey*, New York 1915, s. 19.

³⁸ William Stewart, *Admirals of The World, A Biographical Dictionary, 1500 To the Present*, North Caroline 2009, s. 167.

man rolü ile görevli bir diğer İngiliz olan Woods'un aktardığına göre, Hobart'ın bu bölgeye gelişindeki ilk fikri Girit'teki Rumlar ile birlikte bir mücadeleye girişmekti. Bu amaç için ilk olarak Atina'ya gitse de bu tarihte kardeşi Lord Hobart İstanbul'da bir İngiliz bankası olarak hizmet veren Osmanlı Bankası'nın ülke müdürü pozisyonundaydı. Lord Hobart kardeşinin Osmanlı'ya karşı bir isyan mücadelesine katılmasını istemediği için onu Osmanlı donanmasına aldırarak için girişimlere başladı. Girit'teki vaziyetin kötüye gitmesi ile paralel olarak Lord Hobart'ın girişimleri başarılı oldu ve kardeşi Hobart'a Osmanlı donanmasına katılması için teklif yapıldı.³⁹ Görüşmeyi Fuad Paşa gerçekleştirdi (1867)⁴⁰ ve teklifi sunarken özellikle dikkat ettiği bir nokta vardı. Bu da görevi kabul etmesi durumunda kendi halkına karşı sorumluluğundan ve bu durumun doğuracağı risklerden Osmanlı Devleti'nin sorumlu olmayacağıydı.⁴¹

Hobart Paşa'nın Osmanlı Devleti'nin hizmetine giriş hikayesi normal bir uzmanın istihdamından farklıydı. Normal şartlarda Osmanlı bir Avrupa devletinden resmî yazı ile uzman talep eder ve o devletin seçtiği kişi yine gönderen devletin resmi izni ile Osmanlı'da görev almaya başlardı. Hobart Paşa ise başına buyruk birisi olduğu için böyle bir süreçten geçmeden kendi isteği ile Osmanlı donanmasına katılmıştı. İngiltere bu duruma engel olmak için girişimlerde bulunsa da başarılı olamamıştır.⁴² Görevi ilk kabul ettiği günlerde Hobart Paşa bir İngiliz deniz subayı olarak bu teklifi kabul etmeden üstlerine danışması gerektiğini unutmuştu. Özellikle kendisinden önce Osmanlı donanmasında müşavirlik görevi yapan Sir Adolphus Slade'in emekli olmasından sonra İngiliz denizcilerden bu pozisyona pek çok başvuru yapılmıştı. Bahsi geçen günlerde İngiliz bahriyesi bu mevkiye uygun birisini seçmek için uğraşmaktaydı. Tam bu aşamada Hobart'ın kendi inisiyatifi ile Osmanlı hizmetine girmesi İngiliz

³⁹ Sir Henry F. Woods, *Forty-Seven Years Under the Ensigns of Great Britain and Turkey Vol: II*, London 1924, s. 150-151.

⁴⁰ Hobart Paşa kendi kitabında görüşmeyi gerçekleştirdiği Fuad Paşa'nın rütbesini Sadrazam(Grand Vizier) olarak nakletse de, o tarihte Fuad Paşa Hariciye Nazırlığı görevindeydi. Sadrazam ise Âli Paşa'ydı.

⁴¹ Hobart Pasha, *Sketches From My Life*, New York 1887, s. 188.

⁴² Selman Soydemir, *Osmanlı Donanmasında Yabancı Müşavirlerin Etkileri (18 ve 19. Yüzyıllar)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 72-73.

lordlarını çok sinirlendirmiş ve hemen onu ülkeye geri çağırılmışlardı. Bu tehditkâr yaklaşıma karşın Hobart onlar gibi düşünmediğini bildirmiş ve Osmanlı hizmetinde kalacağını açıkça belli etmiştir.⁴³

Hobart göreve başlar başlamaz çok büyük bir etki yaratmıştı. Sadrazam Ali Paşa göreve başladıktan sonra Hobart'ı yanına alarak Girit açıklıklarına gitmişti. Bu dönemde Osmanlı kuşatmasını yaran bir Fransız gemisinin komutanına karşın Hobart'ın tavsiyeleri ile başarılı bir diplomatik sınav verilmiş ve Fransız gemi bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştı.⁴⁴ Bunun yanında Suda limanında Enosis isimli bir Yunan gemisinin Hobart Paşa'nın gemisine ateş açmasının diplomatik sonuçlarını çok iyi kullanmış, Enosis gemisini ve onunla birlikte Suda limanından Girit'e gelen Yunan yardımını ortadan kaldırmıştı. Böylece Girit'deki isyancılar yardım gelmeden en fazla bir hafta daha isyanı sürdürebilmişler ve daha sonra isyan yavaş yavaş sona ermişti.⁴⁵ Bu olaydan hemen sonra ise bir padişah iradesi ile Hobart'a Amiral unvanı verilmişti.⁴⁶

Görüldüğü üzere Hobart'ın Osmanlı donanmasındaki ilk ve en önemli etkisi uluslararası hukuk kuralları ve bu bağlamda devletin haklarının savunulması yönünde oldu. Osmanlı paşaları hukuksal olarak haklı da olsa, kuralları ve diplomatik ilişkileri bilmedikleri için yabancılar karşısında haksız duruma düşüyordu. Hobart engin tecrübesi ile bu durumu değiştirdi ve yabancı komutanlara karşın ardı ardına diplomatik zaferler kazandı.⁴⁷

Girit'teki başarılarının ardından İstanbul'a dönen Hobart Paşa, donanmadaki rolünü her geçen gün daha da arttırmıştı. Sultan'a yapılması gereken yenilikleri aktarmış, ıslah ve satın alımlarla ilgili fikirler vermişti. Kendisi de İstanbul'daki yaşamından çok mutlu olacak ki, iki defa kontratının yenilenmesini talep etmişti. Mart 1871'de 5 yıl süreli olan kontratı 10 yıla çıkartılmıştı. Kasım 1876'da ise görev süresinin bitmesine az kaldığını

⁴³ Hobart Pasha, *a.g.e.*, s. 189-190.

⁴⁴ Sir Henry F. Woods, *a.g.e.*, s. 151.

⁴⁵ Hobart Pasha, *a.g.e.*, s. 191-193.

⁴⁶ BOA, C.BH 227/10558.

⁴⁷ Woods, *a.g.e.*, s. 152.

bildirip 10 yıllık daha kontrat talep etti ve bu isteği hemen kabul edilmişti.⁴⁸

Hobart Paşa, 1877-78 Osmanlı-Rus savaşında donanmanın başında önemli görevleri yerine getirmiş ve kahramanca savaşmıştı. Savaş başlar başlamaz İngiltere tarafsızlığını ilan ettiği için Hobart Paşa'nın görevinden istifa etmesini istemesine rağmen paşa bu isteği vicdani olarak doğru bulmadığı için reddetmiştir.⁴⁹ Bu hareketi Osmanlı siyaset adamlarını dahi çok etkilemiş bir hamledir. Böylece Hobart Paşa Osmanlı'ya olan bağlılığının maddi bir bağlılık olmadığını ve gönüllülük esasıyla hareket ettiğini bir kez daha göstermiştir.

1877-78 Osmanlı-Rus savaşı ilan edilmeden hemen önce Hobart Paşa aldığı bir emre istinaden Tuna'nın kontrolü için nehrin Osmanlı Devleti sınırı içerisinde bulunan bölgelerine gitmiştir. Savaş ilan edildiği gün ise Osmanlı Devleti'nin karargâhının bulunduğu Rusçuk bölgesindeydi ancak kendisine sert bir dille Tuna'nın Sünne bölgesindeki gemilere komuta etmesi emredilmişti. Hobart Paşa Rus saldırısı altında çok zorlu bir yolculuktan sonra bölgeye ulaşmış, buna rağmen kendisine Tuna'yı terk etme emri verilmişti. Bu dengesiz emirler ile birlikte Hobart Paşa'nın savaşın sonucunda oluşacak tabloya ait kaygılarının arttığı gözlemlenebilir.⁵⁰

Hobart Paşa'nın Karadeniz'deki ilk faaliyetleri, Rus posta gemilerinin engellenmesiydi. Rus posta gemileri sıradan haberleşme faaliyetleri yerine bir savaş gemisi gibi hareket ediyordu ve Osmanlı kuvvetleri için büyük tehlike arz ediyordu. Bunun önüne geçmek Hobart Paşa'nın görevidi. Paşa bu görevi layığı ile yerine getirmiş, Karadeniz'i Ruslara karşı korumuş ve bölgeyi temizlemiştir.⁵¹ Bunun yanında Paşa iki önemli olayı aktarır. İlk olarak İstanbul'dan Sünne'ye gelen bir Osmanlı korveti kaptanı, Paşa'ya yolda Vesta isimli bir Rus posta gemisini kovaladığını bildirmiş ve konu kapanmıştır. Konu üzerinden birkaç hafta geçtikten sonra Times gazetesinde Rus gemisi Vesta'nın Osmanlı gemisini tahrip ettiği yazısı çıkmıştı. Paşa bu duruma çok sinirlenmiş ve tamamen saçmalık oldu-

⁴⁸ Soydemir, *a.g.t.*, s. 78-81.

⁴⁹ Soydemir, *a.g.t.*, s. 82-83.

⁵⁰ Hobart Pasha, *a.g.e.*, s. 204-208.

⁵¹ Woods, *a.g.e.*, s. 154.

ğunu bildirmiştir. İkinci olarak ise çok yankı bulan bir hadise gerçekleşmiştir. Hobart Paşa Asar-ı Tevfik gemisi ile bölgedeyken Rus Çarı'nın şahsî yatı Livadia ile karşılaşmıştır. Bu durum onu çok şaşırtmış ve yatı ele geçirmenin çok büyük ses getireceğini bildiği için hemen onu kovalamaya başlamıştır. Sonunda yat Sivastopol'a sığınmayı başarmış ve Hobart Paşa çok istediği yatı ele geçirememiştir.⁵² Buna rağmen bu olay onun ismine büyük sükse getirmiştir.

Ruslar için deniz savaşında en önemli nokta Sünne Limanı bölgesiydi. Burası stratejik açıdan çok önemliydi. Bölgeye yapılan torpido taarruzları Hobart Paşa'nın üstün öngörüsü ile başarıyla püskürtülmüştü. Daha sonra bölgeye plansız saldırılar yapan Ruslar yine bir başarı elde edememişti.⁵³

Sünne Limanı'ndan sonraki en stratejik nokta Batum'du. Ruslar için savaşın en önemli gayesi, konumu itibariyle çok önemli olan Batum'u ele geçirmektir. Hatta Hobart Paşa Rusların savaşa girmesinin asıl gayesinin Batum olduğunu düşünüyordu.⁵⁴ Bu bölgenin savunmasını Derviş Paşa üstlenmişti. Sünne'deki başarılarından sonra Hobart Paşa da Batum'a geldi. Burada da Hobart Paşa'nın stratejik zekâsı ve tecrübesi Osmanlı savunmasının en önemli silahıydı. Dünyada henüz az bilinen Whitehead⁵⁵ torpidolarına karşı Paşa çok zekice savunma yöntemleri bulmuş ve Rusları çaresiz bırakmıştır. Batum'un coğrafyasını iyi analiz eden Hobart Paşa, eğer ışiksiz olursa Ruslar'ın şehri asla bulamayacağını çok iyi tespit etmiş, tüm şehirdeki ışıkların söndürülmesini emretmiş ve geceleri şehri adeta hayalet şehre dönüştürmüştür. Bunun sonucunda da Ruslar bölgeye saldırılarında başarılı olamamıştır.⁵⁶

Hobart Paşa'nın savaştaki son başarısı kuşkusuz Oçamçire/Ocamçıra felaketini önlemesidir. Savaş esnasında bahsi geçen bölgedeki Çer-

⁵² Hobart Pasha, *a.g.e.*, s. 211-214.

⁵³ Hobart Pasha, *a.g.e.*, s. 217-223.

⁵⁴ Hobart Pasha, *a.g.e.*, s. 217.

⁵⁵ 1866 yılında R.Whitehead'in geliştirdiği kıyıyla bağlantısı olmadan basınçlı hava motoru ile su altında hareket edebilen dönemin en yenilikçi torpidosu. Ürün özellikle 1875'den sonra çok hızlı bir şekilde geliştirildi ve pek çok ülkeye satıldı.

⁵⁶ Hobart Pasha, *a.g.e.*, s. 223-227.

kezler Rusya'ya karşı isyana girişmiş, Osmanlı kuvvetleri de isyanı desteklemek için bölgeye asker çıkartmıştır. Ancak askerler çok zor duruma düşmüş ve neredeyse Ruslar tarafından denize dökülme tehlikesiyle karşılaşmışlardır. Derviş Paşa bu haberi alır almaz Hobart Paşa'ya bölgeye gitme emri vermiştir. Bu görevde diğer İngiliz Uzman Sir Henry F. Woods da Hobart ile birlikteydi.⁵⁷ Hobart ve beraberindeki kuvvetler Oçamçire kıyılarına geldiğinde, Rus topları ile Osmanlı zırhlısı savaş halindeydi. Hobart Paşa ve kuvvetlerini gören Rus kuvvetleri geri çekilmek zorunda kalmıştır.⁵⁸ Bölgeye geldikten sonra Woods ve gemideki yetkililer bir plan yapıp Hobart Paşa'ya sunmuştur. Buna göre, ertesi sabah gemiler sahile yanaşmış ve askerlerin nakli 24 saat boyunca devam etmiştir. Bu nakil esnasında Ruslar saldırıda bulunamamış, tekrar bir zırhlı ordusunun saldırısı ile karşılaşmak yerine Osmanlı askerinin bölgeden kaçmasını kabul etmişlerdir. Başarılı geçen 24 saatin ardından birlikler güvenli bir şekilde Batum'a ulaşmış ve Hobart Paşa sayesinde büyük bir kaybın önüne geçilmiştir.⁵⁹ Bunun devamında Sohumkale'deki halk Osmanlı topraklarına geçmek için can atıyordu. Osmanlı Devleti de bölgenin boşaltılmasına karar vermiştir. Bu görevi de Hobart Paşa üstlenmiş ve yaklaşık 50.000 kişiyi Sohumkale'den Batum, Trabzon ve diğer bazı Osmanlı limanlarına 15 gün gibi bir sürede taşımayı başarmıştır.⁶⁰

1877-78 Osmanlı-Rus savaşını Rusya kazanmış, Osmanlı ağır şartlar altında antlaşmalar imzalamak zorunda kalmıştır. Bu tarihten sonra Hobart Paşa Osmanlı-Yunan sınırı ile ilgili konularda çalışmalar yapmıştır.⁶¹

Osmanlı-Rus savaşındaki üstün başarılarından sonra Hobart Paşa'ya çeşitli rütbe yükseltmeleri verildi. Kendisine 1881 yılında müşirlik unvanı verilirken, aynı gün Erkan-ı Harbiye-i Bahriye Riyaseti de uygun görüldü.⁶²

Osmanlı Devleti'ne olan bağlılığı ile İstanbul'da mutlu bir hayat süren Hobart Paşa'nın en büyük hobisi avcılıktı. *Sketches from My Life* isimli

⁵⁷ Woods, *a.g.e.*, s. 155.

⁵⁸ Hobart Pasha, *a.g.e.*, s. 231.

⁵⁹ Woods, *a.g.e.*, s. 156-157.

⁶⁰ Hobart Pasha, *a.g.e.*, 234.

⁶¹ Soydemir, *a.g.t.*, 86.

⁶² Soydemir, *a.g.t.*, s. 87.

anılarını yazdığı kitabında bu büyük hobisine bir bölüm ayırmış ve İstanbul'daki avcılık faaliyetlerini uzun uzadıya anlatmıştır.⁶³ Bu büyük hobisinin kendisinin ölüm sebeplerinden birisi olacağını ise muhtemelen hiç düşünmemiştir.

1886 yılına gelindiğinde geçirdiği çeşitli hastalıklar sebebiyle ava çıkması yasaklanmıştı. Bu yasağa rağmen yatı ile avlanmayacağını sözünü vererek bir Marmara turuna çıkmıştır. Burada alışkanlığına yenilerek İzmit'te dağlara tırmanmaya başlamıştır. Burada soğğun da etkisiyle Cardiac Asthma hastalığına yakalanmıştır. Sultan II. Abdülhamid bu hastalığı duyar duymaz kendisine maaşı ödenmeye devam edilmesi şartıyla izin vermiştir. Hobart Paşa her ne kadar iyileşse de İtalya'da bulunduğu bir sırada trene yetişmeye çalışırken aniden kalbi durmuş⁶⁴ ve 18 Haziran 1886 günü hayata gözlerini yummuştur.⁶⁵

Hobart Paşa vasiyetinde de hayatında olduğu gibi Osmanlı'ya bağlılığını açıkça göstermiş ve cenazesinin İstanbul'daki Protestan mezarlığına gömülmesini istemiştir. Bu haberi alan Sultan II. Abdülhamid hemen Necid vapurunu İtalya'ya göndermiş ve Hobart'ın cenazesi İstanbul'a getirilmiştir. Temmuz 1886'da yüksek rütbeli bir Osmanlı komutanına yakışır bir cenaze töreni düzenlenmiş ve Hobart Paşa toprağa verilmiştir.⁶⁶

Hobart Paşa hayatı boyunca macerayı seven, doğrulardan asla vazgeçmeyen ve kimseye boyun eğmeyen bir kişilikti. Osmanlılar ile karşılaşana kadar hiçbir millet mensubuna sevgi beslememiş gözüküyordu. Hatta aksine bulunduğu tüm görevleri sadece kendi menfaati ve isteği doğrultusunda kabul etmişti. Sadece Osmanlı Devleti hizmetinde çalışırken farklı düşünmüş ve işini gönül bağı ile yapmıştır. Türklerle karşılaştıktan sonra fikirleri tamamen değişmiş ve Osmanlı Devleti'ne yıllarca bağlılık ile hizmet etmiş, yeri geldiğinde ülkesini bile karşısına almıştır. Osmanlı Donanmasının en zor dönemlerinde çok büyük sorumluluk almış, sadece fiziksel olarak savaşlarda bulunmamış, donanmanın ıslahı için sorumluluk alıp la-yihalar hazırlamıştır. Tek amacı güçlü bir Osmanlı donanması kurmaktır.

⁶³ Hobart Pasha, *a.g.e.*, s. 235-252.

⁶⁴ Woods, *a.g.e.*, s. 158-159.

⁶⁵ *South Australian Register*, (28 Haziran 1886 Pazartesi), s. 6.

⁶⁶ Woods, *a.g.e.*, s. 159-160.

Teknolojinin en hızlı olduğu dönemde yaşamasına rağmen, dünyadaki bütün teknolojileri takip etmiş ve her birine hemen ayak uydurmuştur. Tüm tecrübesini ve gelecek öngörülerini Osmanlı Devleti'ne aktarmış, yabancı uzmanlara olan bakış açısını kendisinden önceki birkaç kişi ile birlikte tamamen değiştirmeyi başarmıştır.

Woods Paşa Dönemi

Sir Henry Felix Wood, İngiltere'ye bağlı adalardan bir tanesi olan Jersey'in Gorey şehrinde doğmuştur. Kendisi aile geçmişi ile ilgili çok ilgi çekici bir şey olmadığını ifade eder ve hayatının bu kısımlarını hızlıca atlar.⁶⁷ Aslında bunu yapmasının sebebi olarak annesini erken yaşta kaybetmesi olarak düşünebiliriz. Woods henüz 10 yaşındayken denizci yetiştirme konusunda çok başarılı olan Upper School of Greenwich Hospital'da eğitime başladı. Buradaki eğitiminden sonra 1858 yılında resmi olarak İngiliz Bahriyesi'ne katıldı. İlk görev alanı olan Rollo isimli gemide kendisine güçlü arkadaşlıklar edindi. Rollo gemisinden sonra sırayla Batı Afrika'da görevli Ancher ve Vesuvius gemilerinde görev yapmıştır. 1860-66 yılları arasında ise Woods'un görev bölgesi değişmiş ve daha çok Uzakdoğu'da İngiltere adına bulunan gemilerde görev yapmıştır. Buradaki başarılı geçen dönemi Woods için her zaman unutulmaz olmuştur. 1866'da İngiltere'ye döndükten hemen sonra İngiltere'nin İstanbul'daki elçisi için tahsis edilen Caradoc isimli gemide görev almıştır. Buradaki görevi sayesinde Osmanlı Devleti ile ilk defa tanışmış ve kısa zamanda kendisine çok yakın dostlar edinmeyi başarmıştır. Sir Henry Felix Wood, henüz Osmanlı hizmetine girmeden bile devlet için faydalı faaliyetlerde bulunmuştur. 1867 yılında Caradoc gemisinde görevli olarak İstanbul'a gelince boğazların Karadeniz girişinde bulunan gemi enkazlarını ve bu enkazlar nedeniyle yaşanan can kayıplarını incelemek için kurulan bir komisyona gemi komutanı tarafından Woods atanmıştır. Bu dönemde Karadeniz, kış aylarında elverişsiz hava koşulları sebebiyle çok fazla can ve mal kaybına neden oluyordu. Bunun çözümü için Woods'un çok önemli bir önerisi vardı. Konu ile ilgili fikrini: "*benim düşüncem, Boğaza bir işaret direği vazifesi görmesi için*

⁶⁷ Sir Henry F. Woods, *Forty-Seven Years Under the Ensigns of Great Britain and Turkey Vol: I*, Londra 1924, s. 11.

hemen girişin dışına bir fener dubası demirlemektir” şeklinde açıklamaktadır. Bölgede yaşanan kazaların sebebi Karadeniz’den gelen gemilerin boğazın girişini göremeyerek güçlü dalgaların etkisi ile sahile çarpmasıdır. Woods’un bölgeyi aydınlatacak fenerlerin yanında, kazazedelerin sahile çıkmaları durumunda hayatlarını kurtaracak içleri battaniye ve elbise dolu sığınaklar yapma fikri de bulunuyordu.⁶⁸ Woods bu fikrini sağlığını tehlikeye atma pahasına gerçekleştirmiştir. Fener gemisinin İngiltere’den getirilmesi ve Karadeniz’den Boğaz’a giriş kısmına demirlemesi işlerini bizzat kendisi yürütmüş ve bu fener gemisi projesinin başarıya ulaşmasını sağlamıştır. Demirlediği yıl, Karadeniz en karanlık kışlardan birisini geçirse de hemen hemen hiç kaza yaşanmamıştır.⁶⁹

1867’de sultan Abdülaziz, Avrupa seyahati esnasında İngiltere’deyken kraliçeden Osmanlı Devleti’ne hizmet etmesi için İngiliz bir amiral ve onun nezaretinde bir bahriye misyonu talep etmiştir. Bu istek hemen yerine getirilememiştir. Girit işgalinden sonra talep tekrarlanınca İngiltere nezdinde karşılık bulmuştur. Bu dönemde Woods yukarıda bahsi geçen başarılı fener gemisindeki faaliyetleri ile Osmanlı Devleti’nin dikkatini çekmekteydi. Hatta İngiltere’den istenen heyette Woods’un bulunması ısrarla talep edilmiştir. İngiltere de buna karşılık Yüzbaşı Woods ve öğretmen Morris’i Osmanlı Devleti hizmetinde çalışmak üzere görevlendirmiştir. 21 Ocak 1870 tarihli padişah fermanı ile Woods Kaymakam (Yarbay) rütbesi ile Osmanlı bahriyesinde hizmetine başlamıştır.⁷⁰

Woods Osmanlı hizmetindeki ilk dört yılını Heybeliada’da bulunan Bahriye mektebinde ders vererek geçirmiştir. Burada hem teorik hem de uygulamalı dersler veren Woods aynı zamanda da evlenmiştir. İlk dört yılını sıkıcı olarak aktarmış olmasına rağmen yine de verimli bir eğitim süreci geçirmiştir. Bu dört yılın ardından İngiltere’ye izne gidip geldikten sonra Hüdavendigâr firkateyninde seyir hocalığı görevini üstlenmiştir. Bu gemi ile Girit/Suda ve Kuzey Afrika bölgelerinde verilen emirleri yerine getirmiş ve daha sonra İstanbul’a asıl görev yerine geri dönmüştür. İstanbul’a döndükten sonra okul gemisi olarak yeni bir gemi tahsis edilmiştir.

⁶⁸ Woods, *a.g.e.*, Vol:I, s. 268-274.

⁶⁹ Woods, *a.g.e.*, Vol:I, s. 294-301.

⁷⁰ Woods, *a.g.e.*, Vol:II, s. 11-12.

Woods Paşa ve öğrencileri bu gemiyle Hindistan seyahatine çıkmış, burada teorik eğitimi pratiğe dökmüşlerdir. 1874-75 yılları arasında süren bu yolculuk Suda limanında son bulmuştu. Bu tarihten sonra Woods Paşa tüm dikkatini torpidolara vermiş ve eğitmenlikten sonraki ilk ciddi görevine başlamıştır. Bu göreve geldiği esnada Osmanlı Devleti ve Rusya 93 Harbi'ne giden yıla girmişti ve bundan geri dönüş olmadığını herkes biliyordu. Bu savaşta kullanılmak üzere Woods Paşa'ya torpido yapıp yapamayacağı sorulmuş ve paşa buna olumlu yanıt vermiştir. Bundan sonra gerekli malzemelerin toplanması ve güçlü bir torpido yapımına odaklanmıştır. Bu görevde kendisinin de beklemediği şekilde başarılı olmuştur. Özellikle Sultan II. Abdülhamid'in de izlediği, bir geminin torpido ile infilak ettirme görevinde büyük başarı sağlanmıştır. Ortaya çıkan kuvvet ve geminin paramparça olması Sultan dâhil herkesi çok korkutmuştu. Denize karşı zaten mesafeli olan Sultan bu gördüğü manzaradan sonra bir daha gemiye binmemeye özen göstermiştir. Bu başarılı denemelere rağmen torpido Osmanlı-Rus savaşında kullanılmamıştır. Woods Paşa bunun sebebinin torpidoların kullanılması sonucunda ortaya çıkan patlamanın, fırlatan tarafa da zarar vereceği fikrine bağlamıştır. Torpidolardan işte bu denli korkuluyordu ve paşa bu savaşta silahın kullanılmamasını buna bağlıyordu.⁷¹

1877-78 Osmanlı-Rus savaşında Woods Paşa önemli görevler icra etmiştir. Savaş öncesinde tamamen mayın üzerinde çalışmaya odaklanmıştı. Woods Paşa Rusların hücum edeceği bölgelere mayın yerleştirmeyi planlarken beklenmedik bir karar ile Batum'a ve hemen ardından Sulina'ya gönderilmişti. Sulina'da çok başarılı mayıncılık hizmetleri icra etmiş, Rusların bölgeyi işgal etmemesi için en kritik yerlere mayın döşemiştir. Ruslar bu haberi alınca bölgeyi uzaktan topa tutmuş ve hemen asker çıkarmıştır. Woods'un mayınlarını aşmak için midilli atlarla stratejik hamleler yapan Rus ordusu başarısız olmuştur. Sonucunda Ruslar bölgeden püskürtülmüştür. Bu mücadele esnasında Woods Paşa'nın bir Osmanlı subayından görmeye alışık olmadığımız bir hamlesi dikkat çeker. Paşa, Sulina savunması esnasında İngiliz gazetelerine bölgede pek çok mayın tarlası olduğunu, her yerin mayımlandığını söyleyerek düşmanı yanıltmaya çalışır. Hatta bu dönemde Osmanlı Devleti'nin bölgeye denizaltı yolladığı

⁷¹ Woods, *a.g.e.*, *Vol:II*, s. 29-35.

dedikodusu da bir İngiliz gazetesinde yayınlanmış ve Woods Paşa bu yanlış bilgiyi çok zekice kendi lehine kullanmayı ihmal etmemiştir. Özellikle muhbirler ve gazetecilerin önünde mayın infilak ettirmeyi adet haline getirmiş, bu hamleleriyle ismi Mayıncı Paşa'ya dahi çıkmıştır. Buna rağmen bu strateji Ruslara karşı savunmada büyük faydalar getirmiştir. Woods Paşa bundan sonra İstanbul'da savaş esnasında kuralları ihlal ettikleri tespit edilen gemilerin yargılanmasında bulunmak üzere görevlendirilmiştir. Burada da Osmanlı'nın haklarını yeri geldi kendi ülkesine karşı bile savunmaktan çekinmedi. Hatta söylemleri ve savunması ile İtalyan, Avusturyalı ve Yunan gemiler suçlu bulunmuştu. Buradaki başarısının yanında Woods Paşa'nın hizmetleri bitmek bilmiyordu. Aynı dönemde Hobart Paşa'ya karşı Ruslar tarafından kullanılan dönemin en popüler silahlarından birisi olan Whitehead Torpidolarından bir tanesi şans eseri patlamamıştı. Woods Paşa bu patlamayan torpidonun acilen İstanbul'a gönderilmesini istedi. İngiliz Sait Paşa'nın da yardımıyla bu gerçekleşmişti. Woods Paşa torpidoyu açıp inceledi ve adeta büyük bir teknik sırrı büyük bedeller ödmeden ele geçirmişti. Bu olayı duyan Whitehead yetkilileri İstanbul'a gelip torpidoyu geri almaya çalışmış ancak torpidonun açılıp incelendiğini öğrenince hayal kırıklığına uğramışlardır. Buna rağmen parçaların geri verilmesine istinaden Osmanlı Devleti'ne ücretsiz birkaç gönderim ve bundan sonraki siparişlerinde indirim sağlamışlardır.

Woods Paşa savaştan sonra gerçekleşen Berlin Konferansı'nda ve sonrasında özellikle Batum'un Osmanlı'da kalması için çok uğraşmıştı. Bunun aslında İngiltere'nin menfaatine olacağını düşündüğü için canla başla çalışmıştı. Berlin Konferansı'na kadar ve sonrasında İngiliz gazetelerinde isimsiz yazılar yayınlamış, Batum'da bulunduğu dönem siyasi söylemlerde bulunmaktan hiç geri durmamıştı. Bunlara rağmen kesin başarı gösterememiş ve Derviş Paşa ordusu ile Batum'dan çekilmek zorunda kalmıştı.⁷²

Woods Paşa Osmanlı-Rus savaşı esnasında gösterdiği başarılarla istinaden Albay rütbesine yükseltilmiştir. Savaştan sonra ise Bahriye bün-

⁷² Woods, *a.g.e.*, Vol: II, s. 36-49.

yesinde yer alan Torpido komisyonunun bir üyesi olarak atanmış ve görevlerine burada devam etmiştir.⁷³ Savaş öncesinde ve sonrasında Woods'un artık tamamen torpido konusuna yoğunlaştığını görüyoruz. Bu özelliği onun Osmanlı Devleti'ne en büyük yararı olacak ve Woods Paşa denildiğinde akla ilkin torpido yapımı ve kullanımının yaygınlaşması gelecekti. Hatta bu konuda bir kitap kaleme almış ve bu kitap çevrilerek Bahriye matbaasında basılmıştır. Woods Paşa 1885 yılında torpido denemelerini sıklaştırmış ve bunu bir rapor haline getirip sunmuştur. Bu raporda torpido ilminin teorik anlatımının yanında uygulamalı derslerinin de başarıyla verildiğini ve bu denemelerin devamı için Kavak Limanı yakınlarında aynı şekilde tertip edilecek başka bir deneme için gerekli işlemlerin yapılmasını istemiştir. Bu rapordan kısa bir süre sonra ise Woods Paşa'ya hizmetlerinden memnuniyeti dile getirmek adına Mecidiye nişanı takdim edilmiştir. 1886 yılına gelindiğinde Woods Paşa torpido konusunda uzmanlığını iyice kanıtlamış ve çeşitli satın alımlarla torpidonun kullanım alanını çok genişletmiştir. Bu başarılı çalışmaları sebebiyle ağustos ayında Bahriye Mektebi ders programına torpido dersi eklenmesine karar verilmiştir. Bu, devletin torpidoya bakış açısının değiştiğini ve Woods Paşa'nın da bunu öğretebilecek yetenekte olduğuna inancını göstermesi açısından önemli bir gelişmedir.⁷⁴

Woods Paşa'nın 1886 sonrası yaşamı ise tamamen yükselişlerle geçmiştir. Paşa'ya Ekim 1886'da Feriklik ve Padişah yaverliği görevleri de verilmiştir.⁷⁵

Woods Paşa bu tarihten sonra doğrudan padişaha takdim edilen raporlar dahil olmak üzere çok sayıda öneri ve tavsiye raporu sunmuştur. Bunların çoğunda haklı olduğu görülürken en önemli raporlarından biri de yine torpidolarla ilgilidir. 18 Aralık 1890 yılında torpido ilmiyle ilgili öğrenimlerini tamamlayan öğrencilerin bu kazanımları başarılı bir şekilde kullanmasının ancak uygulamalı olarak görmeleri ile mümkün olacağını belirtmiş ve İzmit Tersanesi'nde torpido ile ilgili bir uygulama istasyonu

⁷³ Afif Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi C.III*, İstanbul, 1983, s. 255.

⁷⁴ Soydemir, *a.g.t.*, s. 110-111.

⁷⁵ Fahri Çoker, "Osmanlı Bahriyesinde İngiliz İslah Heyetleri (1839-1914)", *Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler*, Ankara 1994, s. 168.

açılmasını önermiştir. Bunun yanında torpidoları başarılı bir şekilde kullanmanın erken yaşta başlanacak eğitimle mümkün olduğunu düşündüğü için de torpido kullanabilecek küçük subaylar yetiştirmenin elzem olduğunu dile getirmiştir.⁷⁶

Woods Paşa'ya 1896 yılı sonbaharında devletin en yüksek denetleme kuruluşu olan Teftiş-i Askerî Komisyon-ı Âlîsi azalığı verilmiştir. Bu görev paşaya devlet içerisinde artan güveni göstermesi açısından çok önemlidir.⁷⁷ Saltanatının son dönemlerinde Sultan Abdülhamid'e yeni teknoloji gemilerle ilgili bilgiler aktaran Woods Paşa, bu bilgilerin detaylarının araştırılması için Sultan'dan yeni ferman dahi beklemeye başlamıştır. Eğer Sultan tahtında daha uzun süre kalmış olsaydı, Woods Paşa'nın önerdiği yeni gemilerden satın alma yoluna gideceği hemen hemen kesindi.⁷⁸

Sultan Abdülhamid'in tahttan indirildiği darbeden sonra Woods Paşa da gözden düşmüştür. Woods Paşa İttihat ve Terakki Partisi yönetime geldiği zaman onlara karşı bir kin gütmemiş, aksine elinden gelen yardımı yapmaya çalışmıştır. Bu dönemde Rusya'nın ileri görüşlülüğünü biliyor, aynı zamanda Türk donanmasının elindeki gemilerin çağ dışı kaldığını da farkındadır. Böyle bir durumdayken Woods Paşa kapsamlı bir plan hazırlamış ve bunu yönetime sunmuştur. İttihat-Terakki Partisi ise önemli pozisyonlara kendi yöneticilerini getirdikleri için eski yönetimden kalan kişilere bu denli önemli görevler vermemiştir. Woods Paşa bu durumu anlayamamış, konu hakkında da sitemlerini dile getirmiştir. Paşa'ya göre Dretnot sevdasına düşmek yerine zırhlı gemilerle hızlıca donanmayı güçlendirmek ve Yunan ordusuna karşı üstünlüğü ele geçirmek gerekiyordu. Yeni yönetim ise bunun tam tersini yaptı ve büyük devletlerle Dretnot pazarlıklarına başladı ki Balkan Savaşı öncesindeki yeniden yapılanma süresi böylece kaybedilmiş oldu. Bu esnada Yunan ordusu Dretnot sevdasına düşmemiş ve zırhlılarla donanmasını güçlendirmişti. Ege Denizi'ndeki güç dengesi böylece Yunanistan lehine bozulmuş oldu. Yönetimin el değiştirmesi İngilizlerin de Osmanlı Devleti'ndeki etkilerini kaybetmesine sebep oldu. Hobart Paşa'nın da ölmesiyle Alman uzmanlar Osmanlı'da

⁷⁶ Soydemir, *a.g.t.*, s.114.

⁷⁷ Çoker, *a.g.e.*, s. 170.

⁷⁸ Soydemir, *a.g.t.*, s. 115.

daha güçlü olmaya başlamış ve bu süreç devleti yavaş yavaş Birinci Dünya Savaşına doğru sürüklenmişti.⁷⁹

Woods Paşa 1911’de kadro dışına çıkartıldı ve 1914’de devletle ilişkisi kesildi. Bu süreçte paşa çok sancılı süreçler geçirdi. Savaş patlak verdikten sonra İstanbul’dan ayrılmak istese de eşi bunu asla kabul etmemiştir. İngiltere ile Osmanlı’nın düşman olmasından sonra bile ailesi ile İstanbul’da kalmaya karar vermişlerdir. Ancak Alman görevliler onun İstanbul’da kalmasını istemedi ve ayrılmasını talep etti. Woods savaşın kısa süreceğini düşünüp biraz daha oyalandı ancak işin ciddiyetini anlayınca ayrılmaya karar verdi ve önce Malta’ya daha sonra Londra’ya gitti. Savaş sona erdikten sonra hemen eşini alıp İstanbul’a geri döndü. Bu dönüşünden sonra yaptığı İstanbul tasnifi çok etkileyicidir. Woods ve eşi Mondros Mütarekesinden sonra İstanbul’a gelen ilk yabancılardandır ve şehrin durumunu şöyle aktarır;

“Birkaç yıl önce parlak renkli, süslü kıyafetlerle göze çarpan narin Türk kadınları şimdi bana yaşlanmış gibi gözüküyor. Savaş başladığından itibaren hiçbir ev boyanmamış, hepsinin dış yüzeyi tozlarla kaplı halde duruyordu. Sokaklardaki insanlar pazar günü olmasına rağmen üzgün ve harap gözüküyordu.”⁸⁰

Woods bu yıl sonunda eşini kaybetmiş ve kendisi de hastalanmıştır. Bu hastalıktan sonra İstanbul’da kalmamaya karar vermiş ve Londra’ya dönmüştür. 1919 yılında bir kez daha İstanbul’a gelmiştir ve 1929’da Monaco’daki ölümüne kadar İstanbul’da yaşamayı sürdürmüştür.

Sir Henry Felix Woods, 1869’da İstanbul’a gelmiş ve 45 yıl Osmanlı için hizmetlerde bulunmuştur. Kendisi defalarca padişahlar tarafından övgülere mahzar olmuş ve Osmanlı donanması için büyük adımlar atılmasını sağlamıştır. Bunun yanında Türkiye’ye gönülden bağlanmış ve diplomatik olarak da Türkiye’nin haklarını sonuna kadar savunmaya çalışmıştır. Osmanlı donanması için en kritik dönemlerde modernleşmenin önünü açmış ve Avrupa standartlarında bir donanma için elinden geleni yapmıştır.

⁷⁹ Woods, *a.g.e.*, Vol:II, s. 274-276.

⁸⁰ Woods, *a.g.e.*, Vol: II, s. 281-283.

Starke Paşa Dönemi

İngiltere kadar Almanya da Osmanlı ordusunun yeniden dizayn edilmesi konusunda istekliydi. 1877–1878 Osmanlı Rus savaşından sonra Sultan II. Abdülhamid artık İngiltere ve Fransa'ya güvenmiyor, dedesi II. Mahmud gibi daha zararsız olduğunu düşündüğü Almanlardan yardım talep etmeyi mantıklı buluyordu. Rus savaşı sonrasında ordunun yetersiz olduğu iyice anlaşıldığı için çok acil yeniden yapılanma gerekiyordu. Bunun için 1880 yılında Sultan II. Abdülhamid Almanya'dan bir heyet talep etti. Bu isteği sonucunda karşılıklı yazışmalarla, gelecek olan subayların maaş ve rütbe durumları kararlaştırıldı ve 1882 yılında dört kişilik bir Alman heyeti İstanbul'a geldi. Bu heyetin en rütbeli ismi Albay Kaehler'di. Osmanlı Devleti aslında çok daha kabalık bir grup talep etse de başlangıç olarak sadece dört kişi yollandı. Bu ekibe ilave olarak ise 15 Temmuz 1884'de Binbaşı Starke'in yollanması da onaylandı.⁸¹

Temmuz ayındaki karardan sonra Starke Ekim sonunda İstanbul'a geldi ve 1 Kasım 1884 tarihinde Hariciye Nazırı ve Bahriye Nazırı ile görüşmelerini tamamlayıp sözleşmeyi imzaladı. Bu sözleşmeye göre Starke mirliva rütbesi ile üç yıl Osmanlı'da görev yapacak ve eğer taraflar isterse sözleşme uzatılabilecektir.⁸² Starke'in ilk görev yeri doğal olarak Bahriye Mektebi oldu. Burada dersler vermeye başladı ve mektep yardımcılığına ve müfettişliğe atandı. Starke'in en önemli faaliyeti ise Bahriye Mektebi hakkında yazdığı rapordur. Bu raporda mevcut şartlarda Bahriye öğrencisi olmanın hem gençler hem de aileler için cazip olmadığını ve bu durumun değiştirilmesi gerektiğini savunur. Bunun yanında mektepteki öğrenci ve mezun sayısının az olduğunu ve bu rakamların daha iyi bir tanıtım ile artırılması gerektiğini ifade eder. Mektebin içerisindeki demografik yapıdan da bahseden Starke, alınan öğrencilerin genelde yoksul ailelerin çocuklarından oluştuğunu ve bu durumda varlıklı ailelerin çocuklarını göndermek

⁸¹ Jehuda L. Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi: Türkiye'de Prusya-Alman Askeri heyetleri 1835-1919*, çev. Fahri Çeliker, Ankara 1985, s. 46. ; Handan Nezir Akmeşe, *The Birth of Modern Turkey: The Ottoman Military and the March to World War I*, New York 2005, s. 20-21.

⁸² Soydemir, *a.g.t.*, s. 120.

istemediğini de açıkça belirtir ve bu durumun değişmesi gerektiğini söyler.⁸³

Starke Paşa ile yapılan ilk üç yıllık anlaşmadan sonra 21 Eylül 1887'de ikinci üç yıllık sözleşme daha yapılır. Bu uzatmadan sonra Starke Paşa'nın ilk dönemdeki kadar verimli olmadığı görülür. Bunun sebebi hem devletin ekonomik olarak kötü durumda olması ve maaşını ödemelerde zorlanması hem de Starke'nin rapor olarak sunduğu fikirlerin karşılığında yönetim kademesinden hiçbir karşılık alamamasıdır. Dokuz aylık ödemesini alamadığında şikâyet edip tahsilât istediğinden kendisinin neden rapor sunmadığı sorulmuş ve haftalık rapor sunmakla görevlendirilmiştir. 1890 yılında her hafta rapor sunduğu bir dönem olmuştur. Bu dönemde yedi yıl sonra başlayacak olan Osmanlı-Yunan savaşında devletin yaşayacağı problemleri önceden tespit etmiş, uyarılarda bulunmuştur. Bunların başında iki yeni zırhlı sipariş edilmesi, Haliç'te bekleyen donanmanın harekete geçirilmesi ve olası bir savaş durumu için hazırlık yapılması, donanmanın itibarının artırılması gibi önerilerde bulunmuş olsa da bunlar yönetim kademesinde bir karşılık bulmamıştır.⁸⁴ Bu uyarıların önemini ise devlet yedi yıl sonra gerçekleşecek savaş esnasında ve savaştan sonra anlayacak, ama iş işten çoktan geçmiş olacaktır. Starke paşa ise kontratını bir yıl daha uzatmış ve 1891 yılına kadar hizmete devam etmiş, aynı yılın eylül ayında İstanbul'dan ayrılmıştır.

Kalau Vom Hofe Dönemi

Starke Paşa'nın görevden ayrılmasından sonra ondan boşalan yere hemen yeni bir Alman subay atanmasını her iki taraf da istemişti. Alman Amirallik Dairesi Starke yerine Emekli Tümamiral Von Werner'i önerdi. Bu öneri aslında Osmanlı için en ideal senaryoydu. Çünkü Werner hala çalışmaya müsaitti ve Almanya'da kazandığı tüm tecrübeleri hızlıca Osmanlı birliklerine aktarabilirdi. Bu başarılı öneriyi Bahriye Nazırı Hasan Paşa reddetti. Bunun sebebi olarak kendisinin hatalarını rütbeli bir uzmanın kolayca

⁸³ Soydemir, *a.g.t.*, s. 120-121.

⁸⁴ Erdoğan Oran, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Kurum Olarak Bahriye Vekâleti*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2012, s. 269.; Soydemir, *a.g.t.*, s. 126.

açığa çıkaracağını düşünmesidir. Bu sebeple Almanya'dan daha düşük rütbeli bir uzman talep etti. Alman Amirallik Dairesi bu garip isteği kabul etti ve Binbaşı Kalau vom Hofe'yi görevlendirdi. Vom Hofe 1892 yılının şubat ayında İstanbul'a geldi, hemen aynı Starke'in şartlarına benzer üç yıllık bir kontrat imzaladı. Kendisine hemen Albay rütbesi de tevdi edildi. Bunun yanında yine kendisine çok kısa sürede Amirallik rütbesi verileceğinin de sözü verildi.⁸⁵

Kalau vom Hofe'nin Osmanlı'daki görevleri Starke Paşa'da olduğu gibi sınırlı kalmıştır. Şubat ayında göreve başlamış olmasına rağmen asli vazifesine mayıs ayında başladığını görüyoruz. Kendisinden ilk olarak Bahriye Mektebi'nin düzene sokulması istenmiş ve hemen bu doğrultuda çalışmalara hemen başlamıştır. Kendisi mektepteki derslerde sorumluluk aldığı gibi, mektebin işleyişinin incelendiği nezaret komisyonunda da söz sahibi olmuştur. Bunun yanında haftanın belirli günlerinde uygulamalı eğitim vermek için tersaneye gidiyor ve Selimiye isimli firkateynde topçuluk ile ilgili dersler veriyordu. Bunların yanında daha önemli bir görevi ise Boğazların ve denize kıyısı olan bölgelerin olası bir savaşta düşmana karşı nasıl savunulacağına karar vermektir. Bu görev, içerisinde tabii olarak var olan savaş gemilerinin incelenmesini de barındırıyordu.⁸⁶ Bu görevler dahilinde Kalau vom Hofe padişaha raporlar sunmaya başlamıştır. En önemli tespitlerinden biri savaş anında kullanılacak ekipmanın iyi korunmadığıdır. Bununla görevli olan Mühimmat-ı Harbiye Komisyonu'nun tamamen kapatılmasını ve görev tanımlarının yenilenerek tekrardan kurulmasını talep etmiştir. Bu önerisi oldukça tepki çekmiş ve kendisinin de bu komisyonda olduğu hatırlatılarak eksiklik varsa bunun giderilmesi yönünde çalışması önerilmiştir.⁸⁷ Kalau vom Hofe'nin bir diğer komisyon önerisi ise boğazların korunması için torpido ve topların yerleştirilmesi ile ilgilidir. Kendisi bu konuda yeni bir komisyon oluşturulmasını talep etmiş ve raporunu Topthane Müşirliği'ne sunmuştur.⁸⁸ Kalau vom Hofe Temmuz 1892 tarihinde kontratını imzaladığında söz verilen mirlivalık rütbesi verilmiştir. Bu rütbe ile birlikte kendisi artık Vom Hofe Paşa olarak anılmaya başlanacaktır.

⁸⁵ Wallach, *a.g.e.*, s. 88.

⁸⁶ Soydemir, *a.g.t.*, s. 129.

⁸⁷ DMA, Mkt., Belge No: 746/42.; 739/30.

⁸⁸ DMA, Mkt., Belge No: 733/6.

Vom Hofe Paşa raporlarına devam etmiş ve donanmanın ve gemilerin durumunu açık bir dille padişaha aktarmıştır. Her ne kadar sayı olarak hala büyük bir donanma olsa da bunların işlevinin yetersiz olduğunu ve özellikle olası düşman Rusya ile bir kıyaslama yapıldığında tamamen düşmanın gerisinde kaldığını da aktarmıştır. Bu kıyaslamaları yaparken gemi sayısına ve modeline bakmaktan ziyade ağırlığına, çıkabildiği hızlara, zırh kalınlıklarına ve silah donanımlarına bakmıştır. Bu kıyaslamalar yapıldıktan sonra gerçekten Osmanlı donanması çok kötü bir haldedir. Paşa gemilerle ilgili ne yapılması gerektiğini de hemen belirtmiştir. Ona göre elde bulunan zırhlıların savunma savaşına uygun hale getirilmesi gerekmektedir ve bu da ancak var olan gemileri modern silahlarla donatmakla mümkün olabilir. Ona göre, eğer zırhlılar silahlandırılır ve bu zırhlılarda görev alacak personel Almanya'da eğitime gönderilirse olası bir savaşta donanma görevini yapacaktır.⁸⁹

Osmanlı donanması 1897 yılında yaklaşmakta olan Yunan savaşı için Çanakkale Boğazı'na açılmaya karar vermişti. Bu dönemde Vom Hofe Paşa da donanmaya müfettiş olarak atanmış ve Çanakkale'ye gitmiştir. Donanmanın başında yer alan Hasan Rami Paşa, Vom Hofe Paşa birlikte bir rapor kaleme almış ve padişaha sunmuştur. Ortak görüşe göre donanmanın olası bir deniz savaşından başarı ile çıkma ihtimali yoktur ve acilen İngiltere'den gemi satın alınması gerekmektedir.⁹⁰ 1897 Yunan savaşı esnasında yaşanan bir olaya ayrıca değinmek gerekiyor. Savaş anında Hasan Rami Paşa Yunan donanmasına saldırı kararı almış, Vom Hofe Paşa ise buna ısrarla karşı çıkmıştır. Bunun sebebi ise donanmanın bu saldırıya asla hazır olmadığı ve bir felaketle sonuçlanacağı şeklindeki fikridir. Bu fikir ayrılığı üzerine Vom Hofe Paşa durumu padişaha bildirmiş, Sultan Abdülhamid'den sorunu kendi aralarında çözmeleri yönünde bir cevap almıştır.⁹¹

Osmanlı Devleti, donanmasını güçlendirmek adına 1899 yılında Amerika'dan bir kruvazör sipariş etmiştir. Bu siparişe karşı çıkan Vom Hofe Paşa kruvazörün acil ihtiyaçlara karşılık olmadığını ve son savaşta da görüldüğü üzere Osmanlı donanmasının acil olarak sahil savunması için

⁸⁹ Soydemir, *a.g.t.*, s. 130-131

⁹⁰ Hasan Rami Paşa, *Büyük Facia-Büyük Dram; 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nda Osmanlı Donanması'nın Durumu*, (çev.) Cahit Kayra, İstanbul 2011 s. 49-50.

⁹¹ Soydemir, *a.g.t.*, s. 132-133.

zırhlı gemiye ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Bu kapsamlı rapora rağmen söyledikleri uygulanmamış ve kendisi de bundan şikâyetçi olmuştur.

1897 Osmanlı–Yunan savaşından hemen sonra gemi satın alımı yanında var olan gemilerin de tadilatı hakkında kararlar alınmıştır. Donanmada bulunan Mesudiye, Asar-ı Tevfik, Feth-i Bülend, Muin-i Zafer ve Avn-i İlah zırhlılarının tadilatına karar verilmiştir. Bu tadilatlar kapsamında Asar-ı Tevfik ve Mesudiye İtalya'nın Cenova kentine gönderilmiş ve Mesudiye gemisinin tadilatına başlanmıştır. Asar-ı Tevfik için ise Vom Hofe Paşa devreye girmiş ve bu geminin tadilatının İtalya'da değil Almanya'da yapılması gerektiğini belirtmiştir. İsteği kabul edilen Paşa İzmir isimli vapur ile İtalya'ya gidip gemiyi almış ve Kiel'e geçmiştir (30 Mayıs 1900). Kiel'e ulaşan İzmir vapuru ve Asar-ı Tevfik zırhlısının personeli 500 kişi için şehirde inanılmaz zorlu bir dönem başlamak üzereydi. Mayıs 1900 tarihinden Ekim 1901 yılına kadar 15 aylık bir bekleme süresince Osmanlı Devleti burada bulunan askerlerin maaşlarını ödemediği gibi, beslenme için gereken ödemeleri dahi yapamamış, Vom Hofe Paşa defalarca acil para ihtiyacını İstanbul'a bildirmiş ancak karşılık alamamıştır. Hatta konu Alman kralının dahi kulağına gitmiştir. Bunlara rağmen sonuç alınmamış ve Osmanlı hem itibar kaybetmiş hem de gemi personeli açlıktan kırılmıştır. Ekim 1901 tarihinde gerekli ödemeler ancak yapılmış ve İzmir vapuru ile personel geri dönebilmıştır. Asar-ı Tevfik'in tadilatı ise 1904 yılında başlayabilmiş, ancak İstanbul'dan çıktıktan altı yıl sonra 1906 yılının Kasım ayında geri dönebilmisti.⁹²

Vom Hofe Paşa'nın kontratı 1895, 1898 ve 1901 yıllarında üçer yıllık olmak üzere üç defa daha yenilenmiştir. Son yenilemeden sonra Vom Hofe Paşa'ya ilk dönemdeki görevlerine benzerlik taşıyan bir görev verilmiştir. Buna göre Paşa hem Bahriye Mektebi'nde dersler vermiş hem de tersaneye gidip fırkateynleri teftiş etmeye başlamıştır. Bu görevlere rağmen yaklaşık bir yıl sonra 1902 yılında Vom Hofe Paşa hastalıklarından dolayı göreve devam edemeyeceğini belirtip ülkesine dönmek için izin istemiştir ve padişah da buna müsaade etmiştir. Bu karardan sonra Vom Hofe Paşa 17 Mart 1903 tarihinde ülkesine dönmüştür.⁹³

⁹² Soydemir, *a.g.t.*, s. 138-143.

⁹³ Soydemir, *a.g.t.*, s. 144.

II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Donanmasında Yabancı Uzmanların Faaliyetleri

Hobart ve Woods paşalar başta olmak üzere, II. Abdülhamid saltanatı boyunca Osmanlı Devleti'nde görev yapmış uzmanlar genel olarak değerlendirildiğinde ülke donanmasına çok değerli katkılarda bulunmuşlardır. Özellikle Hobart gibi aykırı bir karakter bile Osmanlı hizmetine girdikten sonra çok hızlı bir şekilde ülkeyi benimsemiş ve yeri geldiğinde Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını kendi ülkesine karşı bile savunmuştur. Woods Paşa da Hobart Paşa gibi kendisini adeta bir Osmanlı vatandaşı gibi görmüş ve ülke için elinden geleni yapmıştır. Bu beklenmeyen bağlılığın arkasında Sultan II. Abdülhamid'in karakterinin de etkisi çok büyüktür. Kendisi yerli yabancı ayırt etmeksizin çalışan herkesi ödüllendirmiş, liyakata önem vermiştir. Hobart ve Woods yeteneklerini özgüven ile birleştirip padişahın en güvendiği isimler haline gelmeyi başarmıştır. Devletin daha sonra siyasi olarak İngiltere'den uzaklaşıp Almanya ile yakın temaslar içerisinde girmesi bu güçlü ve dirayetli İngiliz uzmanlar yerine Alman uzmanların ülkeye davet edilmesine sebep olmuştur. Yapı gereği Starke ve Kalau vom Hofe paşalar İngilizlerden daha farklıdır. Her ne kadar yapılması gereken ıslahatlar hakkında layihalar sunsa ve gerekli adımların atılması konusunda Bahriye Nezareti'ni sık sık bilgilendirse de Alman ekolünün kazanımlarından dolayı bu sadece yazılı olarak kalmıştır. Kurallara sıkı sıkıya bağlı olan bu uzmanlar gerekli yerlere gerekli uyarıları yaptıktan sonra sorumluluğu üstlere bırakmayı tercih etmişlerdir. Bu da Osmanlı Devleti'ndeki bürokrasi gereği olumsuz bir tablo ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Özellikle Kalau vom Hofe'nin Kiel'de yaşadığı sorunlar buna çok güzel bir örnek teşkil eder. Her ne kadar Kalau vom Hofe sorunun çözümü için şahsi olarak çaba göstermiş olsa bile yapılacak en önemli şeyin payitahta telgraf çekmek olduğu konusunda sabit bir görüşe sahiptir. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu ekonomik şartlar ve klasik devlet anlayışının yıpranmış yapısından dolayı bu Alman uzmanların çalışma stili ile Osmanlı Devleti'nin uyumu çok verimli değildir. Bu sebeple Alman uzmanlar dönemi İngiliz uzmanlar dönemi kadar verimli geçmemiştir.

Her ne kadar her iki ekol arasında farklılıklar var gibi gözükse de bu durum donanma için aynı zamanda bir şanstır. II. Abdülhamid döneminde donanmada bulunan yerli unsurlar iki çok güçlü ekolün temsilcilerinden dersler almış, uygulamalı eğitimlere tabi tutulmuşlardır. Bu ekollerin so-

nucunda bir sonraki yönetime daha ehil personeli olan bir donanma aktarılmıştır. Bu dönemde bahsi geçen uzmanların teknoloji transferindeki yeri ve önemi çok büyüktür. Avrupa teknoloji Osmanlı Devleti'nde tatbik edilmeye çalışılmış ve aslında modern donanmanın ilk adımları atılmıştır. Bu gelişmeler daha sonra gelecek uzmanların daha kolay çalışmalarını sağlayacağı gibi modernizasyonun da önünü açmayı başarmıştır.

Sonuç

Osmanlı Devleti, 5-7 Temmuz 1770 yılında Çeşme'de ve 20 Ekim 1827'deki Navarin'de aldığı ağır mağlubiyetlerden sonra donanmasının modern döneme uygun olmadığını ve çok hızlı bir şekilde yeniden yapılanmaya gidilmesi gerektiğini anlamıştır. Özellikle Navarin'de neredeyse tüm donanmanın kaybedilmesi, artık yelkenli gemi devrinin sona erdiğinin gözler önüne sermiştir.

Sultan Abdülaziz'den sonra yaşanan çalkantılı taht değişikliğinin ardından nihayet 31 Ağustos 1876'da Sultan II. Abdülhamid tahta çıkmıştır. II. Abdülhamid kendisinden önce yapılan satın alımlardan kaynaklı çok kötü bir ekonomi devralmış, bunun yanı sıra çok büyük bir gemi envanteri elde etmişti. Ancak bu büyük donanmayı kullanmak için ne yetişmiş personel ne de yakıt mevcuttu. Bunun yanında, saltanatı boyunca gemi teknolojilerinde her gün yeni bir değişim yaşanmakta ve eldeki gemiler her geçen gün eski teknoloji konumuna düşüp adeta kullanılamaz hale gelmekteydi. Sultan II. Abdülhamid buna rağmen tüm teknolojik gelişmeleri yakından takip etmeye çalışmış, bu bağlamda satın alımlar yapmış, getirilen yabancı uzmanlara değer vermiş ve fikirlerini uygulamaya çalışmıştır. Özellikle 1888 yılından sonra donanmaya verilen önem artmış, tersanelerde zırhlı cinsinden gemilerin yapımına ağırlık verilmiştir. Buna istinaden kruvazör ve zırhlı gemi yapımı çalışmaları başlamış ve ekonominin zorlayıcı koşullarına rağmen ilk üretim 1902 yılında tamamlanmıştır. Aynı dönemde eskiyen teknolojilerin götürülerini dengelemek adına yeni teknolojiye sahip gemi satın alımları da yapılmıştır. Bu dönemin dikkat çekici olaylarından bir tanesi olan denizaltı satın alımı, Sultan II. Abdülhamid'in modern teknolojiyi ne kadar yakından takip ettiğinin çok net bir göstergesidir. 1886 yılında iki adet denizaltı gemisi İngiliz Nordenfeld şirketine si-

pariş edilmiş ve dünyanın ilk denizaltı gemilerinden iki tanesi Osmanlı donanmasına katılmıştır. Bahsi geçen dönemde Sultan II. Abdülhamid ağırlıklı olarak İngiltere'den gelen uzmanların istihdamına da önem göstermiştir. Özellikle Hobart ve Woods isimli paşalara çok önemli mevkilerde görev vermiş, hatta mezkûr paşaları yaverliğe kadar getirmiştir. Bu uzmanların görüş ve önerilerine çok önem veren Sultan, bir nevi teknoloji transferinin tamamlanmasını amaçlamıştır. Bahsi geçen iki uzman, Osmanlı donanmasına çok büyük katkılar sunmuş ve hayatları boyunca devlete hizmet etmeye gayret etmiştir. Hobart ve Woods paşalar başta olmak üzere Alman uzmanlar Starke ve Kalau vom Hofe de Sultan II. Abdülhamid'in uğraşları sonucu istihdam edilmiş ve donanmanın yeniden yapılanma sürecine çok ciddi katkılar sağlamışlardır. Bu dönemde donanma her ne kadar modernize edilmeye çalışılsa da yaşanan savaşlarda büyük başarılar elde edilememiştir. Zira var olan ekonomik şartlar ve ülkenin içerisinde bulunduğu siyasi çıkmazlar sebebiyle süreç istenildiği gibi ilerleyememiş, sadece modernizasyon temelleri atılabildi. Atılan ilk adımlar ise faaliyet alanında sonuç vermek için beklendiği üzere yetersiz kalmıştır. İlk olarak 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda daha sonra Girit Olayları ve 1897 Osmanlı-Yunan savaşında donanma bir varlık gösterememiştir. Bu da daha sonra gelecek yönetimler açısından yanlış bir çıkarım yapılmasına sebep olmuştur. Sultan II. Abdülhamid'in üretim, satın alım, kurum yapılanması ve uzman istihdamı yolu ile sürdürdüğü teknoloji transferi süreci, yöntem bakımından II. Mahmud dönemi ile benzerlikler göstermektedir. Her iki dönemde de toplu ve bilinçsiz satın alımlar yerine daha az satın alım yapılmış, teknoloji yakından takip edilmiş ve uzmanlar yolu ile yerli personel yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Ne yazık ki her iki dönemde atılan bu adımlar, sonraki dönemlerde gelen yöneticiler sebebiyle anlamsız kalmıştır. Bu iki dönem de donanma modernizasyonu için sağlam birer temel oluşturmuştur. Bu temel, üzerine inşa edilecek devam niteliğindeki modernizasyon sistemi ile başarıya ulaşılabilecekken, bir sonraki dönemde gelen yöneticiler bu süreçte yapılanları tamamen hatalı olarak değerlendirilip, bütün süreyi sıfırdan başlatmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

Arşiv Kaynakları

BOA, İDT, İ.DH. 595/41406.

BOA, C.BH 227/10558.

DMA, Mkt., Belge No: 746/42.; 739/30

DMA, Mkt., Belge No: 733/6.

South Australian Register, (28 Haziran 1886 Pazartesi), s. 6.

Tanin, (20 Haziran 1325), s. 1

Araştırma Eserler

AKMEŞE, Handan Nezir, *The Birth of Modern Turkey: The Ottoman Military and the March to World War I*, New York 2005.

AYDIN, Mahir, “Doksanüç Harbi”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. IX, (1994), s. 498-499.

AYDIN, Mithat, “Osmanlı-İngiliz İlişkilerinde İstanbul Konferansı (1876)'nın Yeri”, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, S. 17, (2005), s. 101-115.

BEDİRHAN, Yaşar – ATABEY, Figen, “Osmanlı Bahriyesi'nde Yabancı Danışmanlar (1808-1918)”, *Turkish Studies*, C. VIII, S. 6, (Spring 2013) s. 127-139.

BEŞİRLİ, Mehmet, “Sultan Abdülaziz'den Birinci Dünya Savaşına Osmanlı Donanması”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. XI, S. 25, (2004), s. 243-274.

BEYDİLLİ, Kemal, “II. Mahmud”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. XXVII, (2003), s. 352-357.

_____, Kemal, “III. Selim Aydınlanmış Hükümdar”, *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi*, Editör: Seyfi Kenan, İstanbul 2010, s. 27-59.

BİLGENOĞLU, Ali, *İngiliz Sömürgeciliğinin Mısır ve Sudan Örneğinde Karşılaştırmalı Bir Çözümlemesi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, 2013.

II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Donanmasında Yabancı Uzmanların Faaliyetleri

BÜYÜKTUĞRUL, Afif, Osmanlı Deniz Harp Tarihi C. IV, İstanbul, 1983.

_____, Afif, Osmanlı Deniz Harp Tarihi C.III, İstanbul, 1983.

ÇABUK, Vahid, Kuruluşundan Cumhuriyete Büyük Osmanlı Tarihi Cilt 9, İstanbul 1999.

ÇOKER, Fahri, “Osmanlı Bahriyesinde İngiliz Islah Heyetleri (1839-1914)”, Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler, Ankara 1994.

DURMAZ, Ferhat, “93 Harbi’nde Büyük Güçlerin Politikaları ve Osmanlı Devleti’ne Etkileri”, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. V, S. 2, (2015), s. 103 – 122.

DÜZCÜ, Levent, Osmanlı Deniz Kuvvetleri (1890-1918), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

_____, Levent, Yelkenliden Buharlıya Geçişte Osmanlı Denizciliği(1827-1853), İstanbul 2017.

GENCER, Ali İhsan, “Berlin Antlaşması”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. V, (1992), s. 516-517.

GRIFFITHS, Merwin Albert, The Reorganization of the Ottoman Army under Abdulhamid II 1880 – 1897, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) California University, 1966.

GÜLERYÜZ, Ahmet – LANGENSİEPEN, Bernd, 1823-1923 Osmanlı Donanması, İstanbul 2007.

HASAN RAMİ PAŞA, Büyük Facia-Büyük Dram; 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı’nda Osmanlı Donanması’nın Durumu, (çev.) Cahit Kayra, İstanbul 2011.

HOBART PASHA, Blockade-Running, Slaver-Hunting, and War and Sport in Turkey, (ed.) Horace Kephart, New York 1915.

_____, Sketches From My Life, New York 1887.

İHSANOĞLU, Ekmeleddin, “Osmanlı Bilimine Toplu Bakış”, Yeni Türkiye Dergisi, C. VIII, (2000), s. 17-24.

İNALCIK, Halil, “Periods of Ottoman History”, Essay in Ottoman History, İstanbul 1998, s. 15-28.

II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Donanmasında Yabancı Uzmanların Faaliyetleri

İPEK, Nedim, “II. Abdülhamid Döneminde Ordunun ve Donanmanın Modernizasyonu”, XIV. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler, C. II, (2002), s. 159-182.

KARAL, Enver Ziya, Osmanlı Tarihi Cilt:IX, Ankara 1999.

KIVRAK, Ahmet Hikmet, II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı-Mısır İlişkileri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

KOMATSU, Kaori, “Financial Problems of the Navy during the Reign of Abdulhamid II”, Oriente Moderno 20, C. LXXXI, S. 1, (2001), s. 209-219.

MERCAN, Evren, “Osmanlı Bahriyesi’nde İlk Denizaltılar: Abdülhamid ve Abdülmecid”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, C. VIII, S. 15, (2012), s. 163 – 184.

_____, Evren, II. Abdülhamid Dönemi Deniz Stratejisi, İstanbul 2018.

OĞUZ, Ahmet, Birinci Meşrutiyet, Kanun-i Esasi ve Meclis-i Mebusan, Ankara 2010.

ORAN, Erdoğan, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Bir Kurum Olarak Bahriye Vekâleti, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2012.

ÖZGÜLDÜR, Yavuz – ÖZGÜLDÜR, Serdar, “1876 Anayasasının Hazırlanmasında Mithat Paşa’nın Rolü ve Fonksiyonu”, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, S. 5, (1994), s. 311-348.

SERTOĞLU, Midhat, Mufassal Osmanlı Tarihi Cilt VI, Ankara 2011.

SOYDEMİR, Selman, Osmanlı Donanmasında Yabancı Müşavirlerin Etkileri (18 ve 19. Yüzyıllar), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

STEWART, William, Admirals of The World, A Biographical Dictionary, 1500 To The Present, North Caroline 2009.

II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Donanmasında Yabancı Uzmanların Faaliyetleri

ŞAHİN, Mustafa, “Osmanlı Devleti’nde Yabancı Uzmanlar Aracılığıyla Batılılaşma Çabaları”, Milli Eğitim Dergisi, S. 143, (1999), s. 87-90.

TEKEMEN, Eylem, Berlin Kongresi ve Osmanlı Devleti (1878), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

WALLACH, Jehuda L., Bir Askeri Yardımın Anatomisi: Türkiye’de Prusya-Alman Askeri heyetleri 1835-1919, (çev.) Fahri Çeliker, Ankara 1985.

WOODS, Sir Henry F., Forty-Seven Years Under the Ensigns of Great Britain and Turkey Vol: II, London 1924.

_____, Sir Henry F., Forty-Seven Years Under the Ensigns of Great Britian And Turkey Vol: I, Londra 1924.